

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETO
VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETAS
TEISINĖS INFORMATIKOS KATEDRA

MINDAUGAS DAINAUSKAS

NEAKIVAIZDINIO SKYRIAUS INFORMATIKOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS TEISĖS GLOBALIZACIJA IR JOS PASEKMĖS
NACIONALINĖMS TEISĖS SISTEMOMS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Dr.,
Mindaugas Kiškis

Vilnius
2004

Turinys

Įvadas.....	3
1. Intelektinės nuosavybės samprata ir rūšys.....	5
1.1. Autorių teisės.....	8
1.2. Pramoninė nuosavybė.....	10
2. Tarptautinis intelektinės nuosavybės pobūdis.....	13
2.1. Tarptautiniai susitarimai.....	13
2.2. Pasaulio prekybos organizacijos nuostatos dėl intelektinės nuosavybės (TRIPS).....	26
2.3. Europos Sąjungos direktyvos reglamentuojančios intelektinę nuosavybę.....	32
3. Globalizacijos poveikis nacionalinėms teisės sistemoms.....	41
Išvados.....	50
Summary.....	53
Literatūros sąrašas.....	54

Ivadas

Žmoniją visą jos gyvavimo laikotarpį lydi mažesni ar didesni atradimai, pradedant seniausiais laikais, kai žmonės išrado darbo įrankius ir juos tobulino, bei baigiant XX – XXI a., kur žmogus kuria ir tobulina aukštasias technologijas. Nors žmonija kuria nuo savo egzistavimo pradžios, tačiau intelektinės veiklos metu gautų rezultatų apsauga susirūpinta palyginti neseniai. Tik XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje pradėta rūpintis kūrybinės veiklos metu gautų rezultatų apsauga. Intelektinė nuosavybė kaip teisės institutas susiformuoja XIX a. pabaigoje, pradėjus tarptautiniu mastu reglamentuoti literatūros ir meno kūrinių teisinę apsaugą.

Dabar, kai gyvename informacijos amžiuje, intelektinė nuosavybė įgauna vis didesnę reikšmę. Intelektinės nuosavybės apsaugos poreikis auga, nes visuomenėje didėja informacijos reikšmė. Informacija tampa ekonominio stabilumo bei plėtros pagrindu.

Besikeičianti tarptautinė ekonominė bei socialinė padėtis, įvairios technologinės naujovės bei poreikis kuo efektyviau ginti intelektinės nuosavybės objektus įtakoja naujų tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių intelektinę nuosavybę, atsiradimą. Gausus tarptautinių intelektinę nuosavybę reguliuojančių teisės aktų skaičius nacionalines teisinės sistemas, intelektinės nuosavybės reguliavimo srityje.

Turėdami gerą bendravimo, informacijos perdavimo priemones bei išsamų teisinį tarptautinį ir regioninį intelektinės nuosavybės reglamentavimą neišvengiame intelektinės nuosavybės teisės globalizacijos.

Iki šiol tarptautiniuose intelektinę nuosavybę reguliuojančiuose teisės aktuose buvo aptariama tik materialioji intelektinės nuosavybės teisė: intelektinės nuosavybės objektai ir subjektai, intelektinės nuosavybės atsiradimo ir pasibaigimo pagrindai, galiojimas laike ir erdvėje, intelektinės nuosavybės turėtojų teisių turinys. Intelektinės nuosavybės tarptautinis pobūdis dar nebuvo nagrinėtas kaip veiksnys įtakojantis intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai, nenagrinėtos šio reiškimo pasekmės nacionalinėms teisinėms sistemoms.

Įvertinęs augančią intelektinės nuosavybės svarbą tiek pasauliniu, tiek nacionaliniu mastu bei matydamas atsainų visuomenės požiūrį į pastarąjį nuosavybės institutą pasirinkau nagrinėti šią baigiamojo darbo temą.

Be mokslinės literatūros darbe analizuojamos tarptautinės, regioninės bei nacionalinės intelektinę nuosavybę reguliuojančios teisės normos.

Darbo tikslas yra išanalizuoti kaip tarptautiniai norminiai aktai įtakoja intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją bei kokios šio reiškimo pasekmės tarptautiniuose susitarimuose dalyvaujančioms valstybėms.

Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

- aptarti intelektinės nuosavybės teorinius aspektus;
- ištirti normas įtakojančias intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją, atskleisti šio reiškimo atsiradimo priežastis;
- pateikti nagrinėjamo reiškimo pasekmes.

Rengdamas darbą naudoju istorinį, loginį, sisteminę analizę ir lyginamosios teisėtyros metodus.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados.

Pirmoje darbo dalyje apibūdinama intelektinės nuosavybės samprata, pateikiamos bei apibūdinamos intelektinės nuosavybės rūšys. Parodomi intelektinės ir materialinės nuosavybės skirtumai. Pateikiamos istorinės intelektinės nuosavybės atsiradimo priežastys.

Antroje darbo dalyje nagrinėjami tarptautiniai susitarimai dėl intelektinės nuosavybės, analizuojama tarptautinių norminių aktų įtaka intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai, pateikiamas šio reiškimo priežastys.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjamos intelektinės nuosavybės teisės globalizacijos pasekmės, aptariami teigiami ir neigiami aspektai. Išdėstoma nagrinėjamo reiškimo įtaka mūsų valstybės teisinei sistemai.

Išvadose yra reziumuojamas atliktas darbas, pateikiami apibendrinimai.

Intelektinės nuosavybės samprata ir rūšys

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje pasakyta, kad nuosavybė neliečiama; nuosavybės teisės saugo įstatymai; nuosavybė gali būti paimta tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. Tai reiškia, kad valstybė gina privačią nuosavybę. Labai ilgai daugumai žmonių nuosavybė buvo suprantama kaip žemė, jos gelmės, vandenys, miškai ir kita augalija, gyvūnija, pastatai, įrenginiai, vertybiniai popieriai bei kitas turtas.¹ Šiuo metu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.38 straipsnyje nurodyta, kad nuosavybės teisės objektu gali būti daiktai ir kitas turtas.² Taigi įstatymas gina ne tik materialias vertybes, bet ir žmogaus intelektines veiklos metu sukurtas vertybes, kurios materialinės išraiškos gali ir neturėti. Taigi iš išdėstyto galima išskirti sekančias nuosavybės rūšis:

- 1) kilnojamas turtas;
- 2) nekilnojamas turtas;
- 3) intelektine nuosavybė.

Šioje darbo dalyje nagrinėsiu intelektinės nuosavybės sampratą, jos rūšis.

Intelektinė nuosavybė kaip teisės institutas atsirado 1886 m. rugsėjo 9 d. pasirašius Berno konvenciją dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Šio norminio akto antrajame straipsnyje nurodyta, kad konvencija saugo bet kokios išraiškos literatūros ir meno kūrinius, nepriklausomai nuo jų išraiškos formos ar būdų. Intelektinės nuosavybės saugomi objektai tiksliau apibrėžti Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos steigiamosios konvencijos 2 straipsnio nuostatose, kur nurodyta, kad intelektinė nuosavybė apima teises, susijusias su

- 1) literatūros, meno ir mokslo kūriniams;
- 2) artistų vaidybine veikla;
- 3) visų žmogaus veiklos sričių išradimais;
- 4) moksliniais atradimais;
- 5) pramoniniais pavyzdžiais;
- 6) prekių ir paslaugų ženklais;
- 7) apsauga nuo nesąžiningos konkurencijos³.

Šiuo metu greta aukščiau išvardintų intelektinės nuosavybės objektų yra priskiriami ir nauji, tokie kaip kompiuterinės programos, duomenų bazės, geografinių vietovių pavadinimai.

Matome, kad intelektinės nuosavybės objektai yra būtent žmogaus intelektinės veiklos procese sukurtos vertybės.

¹ Guobys V. Intelektinės nuosavybės apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 1995. P. 5.

² Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios 2000 m. 74-2262.

³ Kiškis M. Tarptautinio intelektinės nuosavybės piratavimo prevencija. – Vilnius, 2000. P. 6.

Kadangi nuosavybės teisė žmogui garantuoja teisę savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti tai, analogiškai, ir intelektinės nuosavybės teisė užtikrina netrukdomą valdymą, naudojimąsi ir disponavimą intelektinės veiklos rezultatais. Intelektinę nuosavybę dar būtų galima apibūdinti kaip savarankišką teisės institutą, reguliuojantį teisinius santykius, kylančius dėl intelektinės veiklos metu gautų rezultatų. Pagrindinė intelektinės nuosavybės teisės funkcija – tai tam tikros išimtinės teisės intelektualinio kūrinio autoriui pripažinimas, santykių su kitais subjektais reguliavimas. Intelektinė nuosavybė yra savarankiška nuosavybės teisės rūšis, intelektinės nuosavybės turėtojams užtikrinanti intelektinių kūrinių valdymą, naudojimą ir disponavimą, bei garantuojanti apsaugą nuo neteisėto pasisavinimo. Vienas iš esminių intelektinės nuosavybės teisės skirtumų nuo materialinės nuosavybės teisės yra tas, kad intelektinės nuosavybės turėtojas greta turtinių teisių turi dar ir moralines – neturtines teises.⁴ Ši savybė pasireiškia tuo, kad intelektinės nuosavybės savininkas kitiems asmenims perleisdamas turtines teises į intelektinės nuosavybės objektus neperleidžia neturtinių teisių. Taigi asmuo įsigijęs intelektinę vertybę gali ją vartoti, naudoti, bet negali ja pilnai disponuoti.

Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 14 straipsnyje įtvirtinta, kad kūrinio autorius, neatsižvelgiant į jo turtines teises, net ir tuo atveju, kai turtinės teisės perduotos kitam asmeniui, turi šias asmenines neturtines teises:

1) teisę reikalauti pripažinti kūrinio autorystę aiškiai nurodant autoriaus vardą ant visų išleidžiamo kūrinio egzempliorių, taip pat kitu įmanomu būdu viešai atliekant kūrinį (autorystės teisė);

2) teisę reikalauti, kad bet koku būdu naudojant kūrinį būtų nurodomas arba nebūtų nurodomas autoriaus vardas, arba būtų nurodomas autoriaus pseudonimas (teisė į autoriaus vardą);

3) teisę prieštarauti dėl kūrinio ar jo pavadinimo bet kokio iškraipymo ar kitokio pakeitimo, taip pat dėl bet kokio kito kėsینimosi į kūrinį, galinčio pažeisti autoriaus garbę ar reputaciją (teisė į kūrinio neliečiamybę).⁵

Taigi intelektinė nuosavybė kitam asmeniui, nors ir įsigijusiam intelektinės veiklos metu sukurtą rezultatą, nepereina. Asmuo pirksdamas intelektinę vertybę įsigyja ne intelektinės nuosavybės teisės saugomus objektus, bet tų objektų materialią išraišką.

Pagrindinis intelektinės nuosavybės teisės skirtumas nuo daiktinės ar prievolinės teisės yra tas, kad intelektinės nuosavybės saugomi objektai yra nematerialinės kilmės.

⁴ Mizaras V. Teisė į intelektinę nuosavybę žmogaus teisių sistemoje.// Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto doc. dr. Alfonso Vileitos septyniiasdešimtmečiui medžiaga. – Vilnius, 2001. P. 116.

⁵ Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios 2003 m. Nr. 28-1125.

Intelektinės nuosavybės teisės turinys susideda iš turtinių ir neturtinių teisių komplekso, kur turtinės teisės yra kildinamos iš neturtinių teisių.

Atsižvelgiant į išdėstyta galima būtų pasakyti, kad intelektinė nuosavybė — tai tam tikros individo išimtinės teisės į intelektinės veiklos metu sukurtas vertybes.

Pagal intelektinės nuosavybės teisės ginamus objektus galima išskirti sekančias intelektinės nuosavybės rūšis:

- 1) autorių teisės;
- 2) pramoninės nuosavybės teisė.

Autorių teisės

Autorinėmis teisėmis nepriklausomai nuo išraiškos formų yra ginami tokie objektai, kaip literatūros ir meno kūriniai, dramos ir muzikos kūriniai, kinematografijos bei fotografijos kūriniai.⁶ Autorinėmis teisėmis yra užtikrinamos kūrinio autoriaus išskirtinės teisės į kūrinį. Ši nuostata yra įtvirtinta 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvencijos dėl Literatūros ir meno kūrinių apsaugos 6 bis straipsnyje, kuriame nurodyta, kad autorius net ir perdavęs savo turtines teises turi teisę prieštarauti bet kokiam jo kūrinio iškreipymui, išdarkymui ar betuokiam kitam kūrinio autorių žeminančiam veiksmui. Iš pastarojo matome, kad autorinėmis teisėmis ginamos ne tik materialinės bet ir moralinės vertybės. Būtina paminėti, kad autorinėmis teisėmis saugomos vertybės turi originalią materialią išraiškos formą. Būtent tai, kad autorius sugalvoja ir originaliai „įkūnija“ savo idėją ir daro ją išskirtinę, kuri yra saugoma autorinėmis teisėmis. Nagrinėjant norminius aktus galima pastebėti, kad kūrinio paskelbimas visuomenei prienamomis priemonėmis ar jo nepaskelbimas ženklios reikšmės kūrinio autorinei apsaugai neturi. 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvencijos dėl Literatūros ir meno kūrinių apsaugos 3 straipsnio 1 punkte nurodyta, kad tiek paskelbtų, tiek nepaskelbtų kūrinių autoriams yra numatyta autorių teisių apsauga.

Paskelbti kūriniai teisinėje literatūroje suvokiami, kaip autoriaus sutikimu paskelbti kūriniai, nepriklausomai nuo kūrinio egzempliorių gamybos būdų. Pagrindinė tokio paskelbimo sąlyga yra ta, kad kūrinio egzempliorių kiekis turi patenkinti visuomenės poreikius atsižvelgiant į kūrinio pobūdį. Pastebėtina, kad kūrinio paskelbimu nelaikomas dramos, dramos – muzikos, kinematografijos ar muzikos kūrinio atlikimas, viešas raiškus kūrinio skaitymas, literatūrinio kūrinio transliavimas eteryje ar jo perdavimas laidais, meno kūrinio eksponavimas ar jo pastatymas⁷.

Kūrinio paskelbimas aktualus dėl keleto priežasčių. Priklausomai nuo kūrinio pirmojo paskelbimo vietos sprendžiamas autorių teisių gynimo laikas ir vieta. Kūrinio paskelbimo laikas ir vieta yra aktualūs tuo, kad priklausomai nuo kūrinio paskelbimo vietos taikomos atitinkamos valstybės norminiai aktai, reguliuojantys bei ginantys intelektinę nuosavybę (šiuo atveju autorinę teisę).

Nepaisant to, kad šiuo metu stengiamasi suvienodinti intelektinės nuosavybės apsaugos formas ir būdus visose Europos ir Pasaulio valstybėse, atskiros šalys vis dar turi tik joms būdingų intelektinę nuosavybę reguliuojančių teisės normų. Pagrindiniai tokių teisės normų skirtumai susiję su sankcijomis, taikomomis už intelektinės nuosavybės teisės pažeidimus. Skiriasi ir

⁶ Guobys V. Intelektinės nuosavybės apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 1995. P. 26.

⁷ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 55-1291.

procesiniai klausimai. Berno konvencijos 5 straipsnyje nurodyta, kad Sąjungos šalyse, išskyrus kūrinio kilmės šalį konvencijos saugomų kūrinių autoriai naudojami tomis teisėmis, kurias tų šalių atitinkami įstatymai suteikia savo piliečiams dabar ar suteiks ateityje. To paties straipsnio 3 punkte nurodyta, kad kūrinio kilmės šalyje autorių teisių apsaugą garantuoja vidaus įstatymai. Darytina išvada, kad kūrinio kilmės šalyje autoriaus teises į kūrinių saugą tik vidaus norminiai aktai, tačiau kūrinių paskelbus kitose sąjungos šalyse autorines teises gina ir tų valstybių, kuriose paskelbiamas kūrinys teisės aktai bei tarptautiniai susitarimai.

Kitas svarbus aspektas — galiojimas laike. Galiojimas laike apsprendžia, kiek laiko ir nuo kada pradedamos ginti autoriaus teisės į kūrinių. Tarptautinėse sutartyse įtvirtintos nuostatos, kad autoriaus teisės į kūrinių ginamos autoriaus gyvavimo laikotarpį bei 50 metų po jo mirties.⁸ Iš to seka išvada, kad be autoriaus sutikimo jo gyvavimo laikotarpiu bei nustatytu terminu po autoriaus mirties kūrinio negalima naudoti jokiais komerciniais tikslais. Po kūrinio autoriaus mirties teisės į kūrinių perduodamos autoriaus įpėdiniais, o jei jų nėra — institucijoms užsiimančios autorių kūrinių apsauga. Minėtos institucijos subjektams norintiems naudotis kūriniu taiko tam tikrus mokesčius, kurie vėliau panaudojami įvairių kultūrinių projektų paramai. Taip pat nurodyta, kad pasibaigus kūrinio saugojimo terminui autorinis kūrinys tampa visuomeniniu ir juo be jokių apribojimų gali naudotis visi norintys.

Tarptautiniuose susitarimuose, dėl autorių teisių apsaugos yra įtvirtinta nuostata, kad valstybės, tarptautinių susitarimų narės nacionaliniuose teisės aktuose privalo užtikrinti aukščiau minėtų autoriaus teisių apsaugos terminų išlaikymą, o esant poreikiui gali nustatyti ir ilgesnius apsaugos terminus nei numatyti tarptautiniuose susitarimuose.

Apibendrinant išdėstyta norėčiau paminėti, kad autorinėmis teisėmis yra saugoma literatūros ir meno kūrinių išraiška, bet ne idėjos, procedūros ar veiklos metodai. Kūrinys autorinėmis teisėmis saugomas nepriklausomai nuo jo vertės ar paskirties. Autorių teisių pagrindinė paskirtis — ekonominės naudos, susijusios su autorinio kūrinio panaudojimu (autorinių kūrinių nuoma, pardavimas ar transliavimas) užtikrinimas.

⁸ Ten pat. Berno konvencijos 7 str.

Pramoninė nuosavybė

Kita intelektinės nuosavybės rūšis — pramoninė nuosavybė. Pramoninės nuosavybės objektais yra laikomi bet kokie technikos išradimai, pramoniniai pavyzdžiai, prekiniai ženklai ar geografiniai pavadinimai.⁹ Matydami pramoninės nuosavybės saugomus objektus galime pasakyti, kad pagrindinis šių intelektinės nuosavybės rūšių reguliuojančių teisės normų uždavinys, kaip ir autorinės teisės, yra intelektinės veiklos metu gautų rezultatų apsauga nuo neteisėto vartojimo. Pagrindinis skirtumas tarp autorinės teisės ir pramoninės nuosavybės teisės yra tas, kad autorinėmis teisėmis yra ginamos konkretaus asmens, sukurtos vertybės, o pramoninė nuosavybė gina ne konkretaus asmens, bet kolektyvinės veiklos metu sukurtas ir sėkmingam pramoninės veiklos vystymui reikalingas vertybes. Pagrindinis norminis aktas, reglamentuojantis pramoninės nuosavybės apsaugą yra 1883 m. kovo 20 d. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos. Šioje konvencijoje pramoninė nuosavybė apibūdinama kaip intelektinės nuosavybės dalis, susijusi su kūrybinės veiklos rezultatais. Šis apibrėžimas yra nepakankamai konkretus ir esminių skirtumų nuo autorinės teisės sąvokos neparodo, dėl to siekiant tiksliau suvokti pramoninę nuosavybę, kaip intelektinės nuosavybės rūšį detaliau panagrinėsiu pramoninės nuosavybės saugomus objektus.

Kaip jau minėjau vienas iš pramoninės nuosavybės saugomų objektų yra išradimai. Išradimu galima laikyti užduoties naują techninį sprendimą, tačiau toks išradimo apibūdinimas nėra aiškus ir sunku suvokti pagrindinius išradimo bruožus, tačiau panagrinėjus Lietuvos Respublikos patentų įstatymo 2 straipsnį, darosi aišku, kad išradimu laikomas toli gražu ne kiekvienas naujas užduoties techninis sprendimas. Norint, kad vienoks ar kitoks užduoties sprendimo būdas būtų pripažintas išradimu jis turi būti naujas, tai reiškia, kad iki pastarojo užduoties sprendimo varianto visuomenė nežinojo analogų. Kitas išradimo bruožas — užduoties sprendimas turi būti išradimo lygio, tai reiškia, kad naujas sprendimas nuo jau žinomų sprendimų turi skirtis technikos lygiu. Šis bruožas literatūroje aiškinamas, jog naujasis sprendimo būdas neturi būti žinomas ir aiškus vidutiniam išradimo srities specialistui. Paskutinis išradimo požymis — pramoninis pritaikomumas. Išradimas tenkina pramoninio pritaikomumo reikalavimą, jei jį galima pagaminti arba panaudoti pramonėje, žemės ūkyje, sveikatos apsaugos ar kitose srityse.¹⁰

Dabar žinodamas reikalavimus keliamus išradimui, galiu teigti, kad išradimas — tai naujas, iki šiol visuomenėje nežinomas, esantis išradimo lygio bei turintis pramoninį pritaikomumą turimos užduoties sprendimo variantas.

⁹ Antanaitienė M. V. Praktinis įvadas į intelektinę nuosavybę: verslo vadyba. – Vilnius, 2001. P. 8.

¹⁰ V. Guobys. Intelektinės nuosavybės apsauga Lietuvoje.- Vilnius, 1995. P. 11

Dar vienas pramoninės nuosavybės teisės saugomas objektas yra prekių ir paslaugų ženklai. Pasaulio prekybos organizacijos 1994 m. priimtos sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje (TRIPS) 15 straipsnyje prekių ir paslaugų ženklais apibrėžiami, bet kokie ženklai ar jų deriniai, kuriais prekės ar paslaugos išskiriamos iš kitų prekių ar paslaugų, taip pat nurodyta, kad prekinis ženklas gali būti sudarytas iš: žodžių ar asmens vadų, pavardžių, raidžių ar skaitmenų, grafinių vaizdų ir spalvų derinių. Tos pačios sutarties 16 straipsnyje nurodyta, kad prekinis ženklas būtinai turi skirtis iš kitų prekių ar paslaugų ženklų, tai yra prekinis ženklas negali būti panašus į jau esamus prekių ar paslaugų ženklus.

Norint suprasti kodėl prekių ar paslaugų ženklai yra priskiriami prie pramoninės nuosavybės, o ne prie autorinės reikia panagrinėti jų pagrindinę paskirtį.

Kuriant prekių ar paslaugų ženklus siekiama atskirti vieno subjekto prekes ar teikiamas paslaugas nuo kitų teikiamų paslaugų ar gaminių arba atskirti savo produkciją nuo kito subjekto teikiamos į rinką produkcijos. Pastebėtina, kad įmonė tiekdamas savo gaminius ar teikdamas paslaugas nurodo prekinį ženklą siekdama nurodyti tų prekių ar paslaugų kilmę arba siekdama identifikuoti konkrečias prekes ar teikiamas paslaugas iš tos pačios rūšies prekių ar paslaugų. Kita svarbi prekinio ar paslaugų ženklo paskirtis — nurodyti teikiamų prekių ar teikiamų paslaugų kokybę, tai dažniausiai būna susiję su produkto gamintoja, kuri savo produkcijos kokybę išsiskiria iš kitų tos pačios rūšies gaminius į rinką tiekiančių įmonių.

Taigi, nesunkiai pastebime kad prekių ar paslaugų ženklų pagrindinė paskirtis yra susijusi su ženklo savininko ekonomine nauda. Ženklo savininkas yra asmuo vykdamas ūkinę – komercinę veiklą.

Pramoninis dizainas — pramoninės nuosavybės saugomas objektas. Šis pramoninės nuosavybės objektas apibrėžiamas kaip naujas ir originalus pramoniniu būdu sukurtas gaminių arba jo dalies vaizdas. Esminis skirtumas nuo jau minėtų pramoninės nuosavybės saugomų objektų yra tas, kad pramoninis dizainas yra konkretus pramoniniu būdu, tai yra panaudojant tam tikras technologijas pagamintas daiktas arba jo atskiros dalys.

Pasaulio prekybos organizacijos 1994 m. priimtos sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje (TRIPS) 25 straipsnyje nurodyta, kad siekiant pramoniniu būdu pagamintą daiktą ar jo fragmentą pripažinti kaip pramoninės nuosavybės objektą — pramoninį dizainą, pastarasis turi atitikti sekančias sąlygas:

- 1) naujumas — daiktas laikomas nauju, jei iki jo atsiradimo nebuvo linijų, kontūrų, spalvų arba formų, deriniais panašių techninių ar funkcinių sprendimų;

- 2) originalumas — daiktas laikomas originaliu jei informuotas vartotojas žinodamas pagrindinių požymių visumą geba jį atskirti nuo kito žinomo tos pačios rūšies daikto.

Atsižvelgiant į išdėstyta galima teigti, kad pramoninis dizainas — techninių ir funkcinių sprendimų pasekoje gautas daiktas ar jo dalis, kuris savo estetinė išvaizda yra naujas ir originalus.

Paskutinis pramoninės nuosavybės saugomas objektas, kuri norėčiau aptarti savo darbe yra geografiniai pavadinimai.

Geografiniai pavadinimai — tai geografinis vietovės pavadinimas, iš ten kilusiems gaminiams žymėti, kuomet gaminio kokybė, pavadinimas ar kitos ypatybės yra tiesiogiai susijusios su geografinė kilmė.¹¹

Iš pastarojo apibrėžimo matoma, kad geografiniai pavadinimai turi du pagrindinius požymius: 1) minimas geografinis pavadinimas tiesiogiai ar netiesiogiai nurodo gaminio ar paslaugos kilmę ir 2) nuoroda gali būti užrašas nurodantis šalį, rajoną ar konkrečią vietovę.

Nesunku pastebėti, kad geografinių pavadinimų pagrindinė paskirtis yra nurodyti prekių, išsiskiriančių iš kitų tos pačios rūšies gaminių visumos, kilmę, kuri tiesiogiai susijusi su prekių specifika. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti „Šampaną“, kuris yra kildinamas iš Šampanės provincijos Prancūzijoje. Kitose valstybėse ar vietovėse pagamintas panašus vynas yra vadinamas putojančiu vynu. Taigi kilmės vietos pavadinimas yra suvokiamas kaip geografinis šalies, rajono ar vietovės pavadinimas produktams ar paslaugoms kilusioms iš tos vietos žymėti, kurių savybės bei kokybė yra tiesiogiai susijusi su kilmės vieta, dėl vienokių ar kitokių geografinių ypatybių ar dėl ten gyvenančių asmenų papročių.

Iš išdėstyto šioje temos dalyje darytina išvada, kad intelektinės nuosavybės saugomų objektų išskyrimas sukonkretina vertybes, kurias saugo šis nuosavybės teisės institutas. Tai ypač pravartu organizuojant įvairias intelektinės nuosavybės apsaugos programas, numatant veiklos kryptis. Intelektinės nuosavybės objektų išskyrimas padeda geriau suvokti skirtumą tarp intelektinės nuosavybės teisė rūšių. Savo darbe jau minėjau, kad skirtumas tarp autorinės teisės ir pramoninės nuosavybės teisės yra tas, kad autorinėmis teisėmis yra ginamos konkretaus asmens, sukurtos vertybės, o pramoninė nuosavybė gina ne konkretaus asmens, bet kolektyvinės veiklos metu sukurtas ir sėkmingam pramoninės veikos vystymui reikalingas vertybes.

¹¹ Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 22 straipsnis // Valstybės žinios 2001 Nr. 46 – 1620.

Tarptautinis intelektinės nuosavybės pobūdis

Tarptautiniai susitarimai

Maslou poreikių teorijoje pasakyta, kad žmogus užtikrinęs savo fizinio egzistavimo poreikius ima domėtis ir rūpintis dvasinėmis gėrybėmis. Taip yra ir su intelektine nuosavybe. Žmogus savo evoliucionavimo metu išmokęs ir įvaldęs įvairių daiktų kūrimą bei jų apsaugą užsiima intelektine veikla. Kuria dvasines vertybes, tokias kaip literatūriniai kūriniai, muzika, dramaturgija. Ilgainiui atsiranda poreikis minėtas vertybes saugoti, kadangi jų autoriai, skirtingai nei materialinių gėrybių meistrai jokio atlygio negauna.

Kovos dėl intelektinės nuosavybės apsaugos siejamos su Bomarše vardu, kuris Prancūzijoje vadovavo autorių teisių kovai su teatrais.

XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje imta aktyviau saugoti autorines teises. Paryžiuje įkuriamas Bureau de legislation dramatique, kuris vėliau pervadinamas į Autorių, kompozitorių ir dramaturgų draugiją, kurio pagrindinis tikslas – ginti ir saugoti intelektinės nuosavybės autorių teises į kurinį ir teisėtas pajamas iš jo. Taigi matome, kad atsiranda poreikis ginti autoriaus teises į intelektinę nuosavybę. Tačiau autorių teisės į kūrinius ginamos tik valstybiniu mastu, tai reiškia kad, kitoje valstybėje autoriaus kūriniai gali būti naudojami kaip nori, kada nori ir už kūrinio naudojimą autorius atlygio negaus. Dėl to atsirado poreikis intelektinę nuosavybę saugoti tarptautiniu lygiu. Šis poreikis atsirado XIX a. antroje pusėje, kai pradėtos kurti ir priimtos Berno ir Paryžiaus konvencijos, užtikrinančios literatūros ir meno kūrinių bei pramoninės nuosavybės teisinę apsaugą valstybėse narėse.¹² Tarptautinių intelektinę nuosavybę reguliuojančių teisės normų kūrimą skatino ir tai, kad visose išsivysčiusiose valstybėse augo intelektinės nuosavybės saugomų objektų vertė, o skirtingomis teisės normomis buvo neįmanoma apsaugoti universalios pobūdžio intelektinės nuosavybės objektų.

1886 m. rugsėjo 9 d. priėmus Berno konvenciją Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos autorių teisių į intelektinę nuosavybę užtikrinimas pasikeitė. Tarptautinio susitarimo pagrindu intelektinės veiklos metu gautas rezultatas yra saugomas ne tik toje valstybėje, kurioje kūrinys atsirado, bet ir visose kitose, kur jis yra naudojamas. Tai pasiekta, dėl to, kad minėtoje konvencijoje išsamiai reglamentuojami intelektinės nuosavybės teisės principai, minimalūs apsaugos reikalavimai ir praktinio įgyvendinimo aspektai. Tarptautinio susitarimo normų pagrindu yra tikslinami ir tobulinami nacionaliniai, intelektinę nuosavybę reglamentuojantys, teisės aktai.

¹² Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (WIPO) ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos seminaras „Autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga ir kova su piratavimu“. 1996 m. vasario 27-28 d. Vilnius. Seminaro pranešimų rinkinys – 1996. P. 32.

Taigi galima teigti, kad intelektinės nuosavybės teisės globalizacija prasidėjo būtent nuo Berno konvencijos pasirašymo, o vėlesni norminiai aktai, kurie dažniausiai atsirasdavo pasikeitus ekonominei ar socialinei padėčiai bei sparčiai plečiantis informacinėms technologijoms, patikslina intelektinės nuosavybės ribas, tačiau taip pat ryškiai įtakoja intelektinės nuosavybės reglamentavimą nacionalinėse teisinėse sistemose.

Toliau savo darbe sieksiu parodyti intelektinės nuosavybės teisės globalizavimo poreikį, jos teigiamas savybes, bei poveikį nacionalinėms teisinėms sistemoms.

Kadangi intelektinė nuosavybė yra globalaus pobūdžio, tai reiškia, kad intelektinės veiklos metu gauti rezultatai dažniausiai vartojami ne vienoje geografinėje erdvėje, bet pasklinda tiek po aplinkinius rajonus, tiek po visą pasaulį iškyla poreikis ją saugoti visuotinai žinomomis ir priimtinomis formomis. Intelektinės nuosavybės globalizavimas yra aktualus klausimas, tai rodo įvairūs tarptautiniai susitarimai, pradedant Berno konvencija ir baigiant naujausiomis Europos sąjungos tarybos direktyvomis.

Poreikis suvienodinti intelektinės nuosavybės apsaugą iškilo jau XIX a. pabaigoje. Pastarasis poreikis kilo iš to, kad atskiros šalys turėjo savo normas intelektinės nuosavybės apsaugai. Vienose valstybėse sukurti kūriniai keliavo į kitas valstybes, nebuvo jokių garantijų, kad valstybėse, kuriose naudojami sveturi sukurti kūriniai bus saugomos autorių teisės. Kadangi nebuvo jokių tarptautinių susitarimų valstybės vartotojos neturėjo jokių įsipareigojimų saugoti kūrinių autorių, ne piliečių, teises į kūrinį. 1886 m. rugsėjo 9 d. buvo vainikuotos pastangos suvienodinti – globalizuoti intelektinės nuosavybės apsaugą. Buvo pasirašyta Berno konvencija Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Minėtos konvencijos preambulėje pasakyta, kad: „Sąjungos šalys įkvėptos vienodo noro kiek įmanoma efektyviai ir vienodai saugoti literatūros ir meno kūrinių autorių teises...“, pastebima, kad būtent siekis globalizuoti intelektinės nuosavybės apsaugą paskatino valstybes pasirašyti susitarimą dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Sąjungos narės suvokdamos, kad intelektinė nuosavybė, konkrečiu atveju literatūros ir meno kūriniai, kurie minėtoje konvencijoje suvokiami kaip literatūros, mokslo ir meno kūriniai, nepriklausomai nuo jų išraiškos formų, dramos ir dramos – muzikos kūriniai, choreografijos kūriniai, pantomimos kūriniai, kinematografijos kūriniai ir kt. negali būti tinkamai saugomi kitaip nei tarptautiniu būdu, nustatant vienodus apsaugos objektus, terminus, pasirašo konvenciją. Būtent suvokimas, kad intelektinė nuosavybė yra ateities perspektyva, tiek ekonominių tiek socialinių požiūriu, skatina imtis priemonių jos globalizavimui, ko pasekoje priimami tarptautiniai susitarimai.

Įvertinę išdėstytą nesunkiai galime pastebėti, kad poreikis tarptautiniu būdu reglamentuoti intelektinės nuosavybės apsaugą, kilo iš poreikio globalizuoti teisės normas ginančias autorines, gretutines teises bei santykius kylančius dėl pramoninės nuosavybės objektų apsaugos.

Kalbant apie Berno konvenciją reikėtų paminėti, kad tai yra ne tik pirmasis tarptautinis susitarimas dėl autorių teisių apsaugos, šio norminio akto nuostatos yra lyg pamatai, ant kurių renčiama ištisa šių dienų intelektinės nuosavybės teisių apsaugos sistema. Tai pagrindžia šiuo metu visuotinai priimtinos teisės normos, kilusios būtent iš Berno konvencijos ir kurios šiuo metu yra įsitvirtinusios nacionaliniuose teisės aktuose.

Konvencija numato, kad jos saugomų kūrinių autoriai naudojami tomis pačiomis teisėmis, kurias tų šalių atitinkami įstatymai jų piliečiams suteikia dabar ar suteiks ateityje, taip pat tomis teisėmis, kurias suteikia ši konvencija.¹³ Ši nuostata teisinėje literatūroje įvardijama kaip nacionalinio režimo principas¹⁴, tačiau greta pastarojo ši nuostata įtvirtina ir lygiateisiškumo principą. Šiuo principu siekiama užtikrinti, kad visų Sąjungos narių autorių ar gretutinių teisių turėtojų teisės būtų užtikrintos vienodai. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti dramaturgą, kuris gyvendamas ir dirbdamas Prancūzijoje atvykęs į Italiją sukuria kūrinį ir čia jį pirmą kartą pristato publikai. Taigi konvencija garantuos, kad prancūzo teisės į kūrinį sukurtą Italijoje bus užtikrintos vietiniais norminiais aktais, arba Konvencijoje įtvirtintomis minimaliomis nuostatomis, kurios privalomos visoms sąjungos šalims. Taigi prancūzas kurdamas Italijoje yra lygiateisis šios šalies piliečiams. Atsižvelgiant į šios normos įtvirtintus principus galima būtų teigti, kad būtent per lygiateisiškumo principą yra pradedamas intelektinės nuosavybės globalizavimas, nes tik esant darniai ir lygiateisių narių sąjungai įmanomas efektyvus intelektinės nuosavybės instituto saugomų objektų gynimas. Tai, kad Berno konvencijoje įtvirtintos nuostatos yra privalomos sąjungos šalims, garantuoja, kad minėti principai turi būti įtraukti į nacionalinius norminius aktus.

Be šios nuostatos Berno konvencijoje yra įtvirtintos dar kelios, intelektinės nuosavybės savininkams labai svarbios nuostatos.

Aptariamame tarptautiniame susitarime įtvirtinta nuostata, kad kūrinių autoriai neturi atlikti jokių formalių veiksmų, siekiant, kad jų intelektinės veiklos rezultatas būtų saugomas. Autoriams pakanka užtikrinti, kad kūrinys turėtų materialią išraiškos formą, t.y. pakanka kūrinį paskelbti ir nurodyti kūrinio autorių. Ši nuostata yra įtvirtinta Berno konvencijos 5 str. 2 d., ten pasakyta, kad naudojimuisi Berno konvencijos nuostatomis ir jų įgyvendinimui negalioja jokie formalumai. Ši nuostata užtikrina, kad Sąjungos šalyse galios vienodas momentas, nuo kada atsiranda autoriaus teisės į kūrinį bei pelną. Galima teigti, kad ši nuostata yra teigiama, nes autoriams palengvina įgyvendinti bei ginti savo teises. Pastarieji yra užtikrinti, kad paskelbus „pasirašytą“ kūrinį jo teisės bus ginamos ir be jo žinios ar leidimo niekas nepasinaudos jo kūrybinės veiklos rezultatu. Jis garantuotas, kad kurdamas bet kurioje valstybėje galės be papildomų veiksmų apsaugoti savo teises.

¹³ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos 5 str. // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 55-1291.

¹⁴ Kiškis M. Tarptautinio intelektinės nuosavybės piratavimo prevencija. – Vilnius, 2000. P. 10.

Nagrinėdami jau aptartas, Berno konvencijoje, įtvirtintas normas matome, kad pasirašant šį tarptautinį susitarimą vienas iš esminių tikslų yra Sąjungos narių nacionalinių norminių aktų suvienodinimas. Tokiu būdu autorius padarant lygiateisiais. Pastariesiems sukuriant vienodas autorinių kūrinių apsaugos sąlygas, numatant vienodus ir visuotinai priimtinius momentus, nuo kada teisės normos pradeda saugoti autoriaus teises į kūrinių.

Tai, kad autorinėmis teisėmis ginamos autoriaus turtinės teisės, susijusios su kūrinio panaudojimu yra savaime suprantamas reiškinys. Ši norma, ko gero, inkorporuota visų, civilizuotų valstybių teisės aktuose, dėl to ši nuostata nėra akcentuojama Berno konvencijoje. 1886 m. rugsėjo 9 d. pasirašytame tarptautiniame susitarime Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos yra įtvirtinta išskirtinai intelektinės nuosavybės teise būdinga norma. Šio norminio akto 6 bis straipsnyje nurodyta, kad nepaisant autoriaus turtinių teisių, net ir po jų perdavimo, autorius turi teisę reikalauti pripažinti kūrinio autorystę ir prieštarauti bet kokiam šio kūrinio iškreipimui, išdarymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam kitam autoriaus garbei ar reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į kūrinių. Kaip matome ši norma įpareigoja užtikrinti neturtines – moralines autoriaus teises. Tai reiškia, kad autorius nepriklausomai nuo jo turtinių teisių, kurios gali būti perduotos kitiems asmenims turi neturtines – moralines teises, kurios gali pasireikšti sekančiai: autorius bet kada turi teisę reikalauti, kad kūrinio naudotojai pripažintų kūrinio autorystę, aiškiai nurodydami autoriaus duomenis ant visų kūrinio egzempliorių, autorius taip pat turi teisę reikalauti, kad bet koku būdu naudojant kūrinių būtų nurodomas autoriaus vardas, autorius turi teisę drausti iškreipti kūrinių. Nesunku pastebėti, kad autoriaus neturtinės teisės – tai išskirtinai autoriaus teisės, kurios visiškai nėra susijusios su materialiniu atlygiu. Autoriaus neturtinės teisės, skirtingai nei turtinės, yra neperduodamos. Matome, kad intelektinės nuosavybės savininkui asmeninės neturtinės teisės yra ne mažiau svarbios nei turtinės. Taip teigti leidžia visuotinai pripažinti autorinės teisės principai kaip autoriaus neturtinių teisių pripažinimas neatsižvelgiant į laiką (moralinės teisės saugomos neterminuotai, neatsižvelgiant į turtinių teisių perdavimą), autoriaus teisių neatskyrimas nuo paties autoriaus.¹⁵ Kalbant apie intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą norėtusi pabrėžti, kad autorystės bei autoriaus vardo išsaugojimas, autoriui suteikia garantijų, kad nebus pasisavintas jo kūrinys. Tai – skatina kūrybinį potencialą, iš ko kyla ekonominė bei socialinė nauda tiek pačiam autoriui, tiek visuomenei. Darytina išvada, kad šios nuostatos inkorporavimas į tarptautinius, o vėliau į nacionalinius teisės aktus turi tik teigiamus aspektus.

Berno konvencija, kaip tarptautinis aktas įtakojantis intelektinės nuosavybės reglamentavimą pasauliniu lygiu, svarbi dar ir tuo, kad numato minimalias autoriaus teisių į kūrinių apsaugos ribas.

¹⁵ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (WIPO) ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos seminaras „Autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga ir kova su piratavimu“. 1996 m. vasario 27-28 d. Vilnius. Seminaro pranešimų rinkinys – 1996. P. 116.

Berno konvencijos 7 str. nurodyta, kad kūrinio apsaugos terminą sudaro autoriaus gyvenimo laikas ir penkiasdešimt metų po jo mirties. Pastaroji nuostata yra privaloma. Šalys, kurių nacionaliniai teisės aktai numato trumpesnius, nei konvencijoje deklaruotus autoriaus teisių apsaugos terminus, ratifikuodamos šį tarptautinį susitarimą – išlaiko aukščiau nurodytą terminą.

Nagrindėdamas pasirinktą temą, intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas ir jo poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms, įvertinęs 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvencijoje Dėl Literatūros ir meno kūrinių apsaugos išdėstytus pagrindinius principus galėčiau pasakyti, kad tai ne tik pirmasis tarptautinis norminis aktas, kuriuo pradedamas tarpvalstybinis intelektinės nuosavybės gynimas bei apsauga, pasirašius šią konvenciją pradedamas intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas, kuris tęsiasi ir dabar. Minėtoje konvencijoje yra numatyti esminiai principai, kurie naujose teisinėse normose yra tikslinami, bei numatomas jų procesinis įgyvendinimas. Norėčiau paminėti, kad po Berno konvencijos vykdant intelektinės nuosavybės globalizaciją buvo priimti tokie tarptautiniai norminiai aktai:

1) 1883 m. kovo 20 d. buvo priimta Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo. Tai pirmasis susitarimas, numatantis bendrus pramoninės nuosavybės tarptautinės apsaugos principus, tokius kaip nacionalinio režimo ir konvencinio prioriteto suteikimo.

2) 1891 metais pasirašyta Madrido sutartis dėl sankcijų už melagingus arba klaidingus prekių kilmės vietas nurodymus. Sutartis numato sankcijas bei jų taikymą nurodant klaidingą prekių kilmės šaltinį, nurodantį į kokį nors sutarties narę.

3) 1952 metais buvo priimta Visuotinė autorių teisių konvencija. Ši konvencija, kaip ir Berno konvencija, nustato autorių teisių objektus, subjektus, autoriaus ar jo teisių perėmėjo teises. Ši konvencija taikoma valstybėse, kurių nacionalinės sistemos neatitinka Berno konvencijoje keliamų reikalavimų autorių teisių apsaugos lygiui, taigi tai yra žemesnio lygio tarptautinis norminis aktas.¹⁶

4) Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos buvo pasirašyta 1961 metais. Ši konvencija saugo atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų teises į jų veiklos metu sukurtus kūrinius.

5) Ženevos konvencija dėl fonogramos gamintojų apsaugos nuo neteisėto jų fonogramų kopijavimo. Konvencija pasirašyta 1971 metais. Šis tarptautinis norminis aktas kiekvieną valstybę dalyvę įpareigoja, kiekvieną kitos valstybės dalyvės pilietį apsaugoti nuo fonogramų kopijavimo be gamintojo sutikimo, nuo minėtų kopijų importavimo, jei gamyba ir importas skirti neteisėtam pasipelnymui, arba nuo neteisėtų kopijų platinimo.

¹⁶ Kiškis M. Tarptautinio intelektinės nuosavybės piratavimo prevencija. – Vilnius, 2000. P. 12.

6) Briuselio konvencija dėl palydovais perduotų programų nešančių signalų platinimo. Konvencija priimta 1974 metais. Konvencija skirta ginti transliuojančias organizacijas nuo neteisėto palydovais perduotų programų nešančių signalų platinimo.

7) Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis, pasirašyta 1996 metais. Galima būtų pasakyti, kad tai Berno konvenciją, atsižvelgiant į naujas aktualijas, atnaujinantis tarptautinės teisės aktas.

Siekiant detaliau išnagrinėti intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją bei šio reiškimo pasekmes savo darbe analizuosiu intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją labiausiai skatinančius tarptautinės teisės aktus.

Esant ekonominiams, socialiniams, kultūriniais bei technologiniams pokyčiams Berno konvencijoje įtvirtintų normų visapusiškai intelektinės nuosavybės apsaugai nepakanka. Taip yra dėl to, kad Berno konvencija iš esmės nereglamentuoja kompiuterinių programų, duomenų bazių bei kitų su šių dienų progresu, pokyčiais socialiniame, kultūriniame bei ekonominiame gyvenime susijusių naujovių. Toliau savo darbe, siekdamas, kuo tiksliau atskleisti intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją ir iš to kylančias pasekmes norėčiau išanalizuoti, kitą, intelektinės nuosavybės apsaugos srityje svarbų tarptautinį teisės aktą – Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartį, pasirašytą 1996 metais Ženevoje (toliau PINO sutartis).

Šio norminio akto preambulėje pasakyta, kad: „siekiant įvesti naujas tarptautines taisykles ir patikslinti kai kurių esančių taisyklių aiškinimą, siekiant tinkamai išspręsti ekonomines, socialines, kultūros ir technikos pažangos keliamus klausimus“ PINO sutartyje susitarta dėl tam tikrų naujų normų. Panagrinėjus minėtą tarptautinį susitarimą darytina išvada, kad tai Berno konvencijos tęsia, kadangi PINO sutartis išlaiko esmines Berno konvencijos nuostatas.¹⁷ Berno konvencijos 20 straipsnyje yra pasakyta, kad Sąjungos šalių vyriausybės turi teisę sudaryti specialius susitarimus, jei tais susitarimais bus išplėstos autorių teisės, nei numato Berno konvencija, arba numatytų, kitas konvencijai neprieštaraujančias nuostatas. Taigi valstybių, ratifikavusių Berno konvenciją, atstovai įvertinę pasikeitusią socialinę, ekonominę situacijas bei matydami spartų informacinių technologijų augimą priima sprendimą papildyti iki 1996 m. galiojusius intelektinę nuosavybę reglamentuojančius tarptautinius norminius aktus. Priėmus sprendimą, priimti PINO sutartį dėl autorių teisių, toliau vykdomas intelektinės nuosavybės globalizavimas. Išplečiant tarptautinius, intelektinę nuosavybę reglamentuojančius teisės, aktus atitinkamai įtakojamos ir nacionalinės teisės sistemos.

Analizuojant Berno konvenciją ir PINO autorių teisių sutartį galima pagrįsti nuostatą, kad pagrindinius intelektinės nuosavybės apsaugos kriterijus nustatė Berno konvencija. Valstybės, pasirašiusios pastarąjį tarptautinį susitarimą pritaria ten įtvirtintoms nuostatomis ir tokiu būdu

¹⁷ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis 1996 m. 1 straipsnis.

pradedama intelektinės nuosavybės globalizavimą, t.y. suvienodina savo nacionalinius, intelektinę nuosavybę reglamentuojančius, teisės aktus. PINO autorių teisių sutarties 1 – 3 punktai patvirtina Berno konvencijoje įtvirtintus nuostatus, t. y. užakcentuoja, kad minėtame tarptautiniame akte įtvirtintos kartinės intelektinės nuosavybės normos. Tolesniuose PINO autorių teisių sutarties straipsniuose mes galime matyti, kad ji įtvirtina, naujas autorių bei gretutinių teisių normas. Pastarųjų normų atsiradimą sąlygoja pokyčiai pasaulinės ekonomikos, kultūros, švietimo ir mokslo srityse.

PINO autorių teisių sutarties 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad intelektinės nuosavybės teisės normomis saugomos kompiuterinės programos, nepriklausomai nuo jų išraiškos formos. Nagrinėdami šią normą matome, kad ji atsirado dėl spartaus aukštųjų technologijų vystimosi. Būtent atsiradus elektroninėms skaičiavimo mašinoms, kompiuteriams iškilo poreikis kurti įvairias operacines bei pagalbines programas. Prasidėjus kūrybai atsirado poreikis saugoti. Vystantis bei populiarėjant Vortinkliniam tinklui nacionaliniais teisės aktais apsaugoti autoriaus teisių į kompiuterines programas pasidarė neįmanoma. Taip buvo dėl tam tikrų priežasčių. Viena iš jų, kad kiekviena valstybė turėjo savo norminius aktus, teisėms į kompiuterines programas apsaugoti. Dažniausia atskirų valstybių norminiai aktai, kaip vertybes iškelia skirtingus objektus. Dėl to, kas vienoje valstybėje yra kriminalizuota, kitoje gali ir nebūti. Taigi siekti tinkamos intelektinės nuosavybės apsaugos, turint tikslą apsaugoti autorių teises į sukurtas kompiuterines programas, įmanoma tik esant tarptautiniam reglamentavimui. Būtent dėl šios priežasties, turint tikslą suvienodinti kompiuterinių programų apsaugą, numatyti vienodas kompiuterinės programos apsaugos sąlygas: normos galiojimą laike, galiojimą erdvėje, atsakomybės ribas ir buvo numatyta autorių teisių į kompiuterines programas apsauga. Apsauga į ką tik minėtus intelektinės nuosavybės teisės ginamus objektus numatyta pasirašant PINO autorių teisių sutartį. Nagrinėdami šį klausimą galime nesunkiai pastebėti, kad intelektinės nuosavybės globalizavimas, t.y. teisės normų vienodinimas yra labai svarbus. Tarptautinio reglamentavimo nebuvimas labai pasunkintų autorių ar gretutinių teisių turėtojų teises į jiems priklausančius kūrinius, taip būtų dėl to, kad intelektinė nuosavybė yra nuosavybės rūšis, neturinti pastovios vietos, o dabar esant pažangioms informacinėms technologijos įvairių kūrinių, intelektinės nuosavybės objektų, pasklidimas po Pasaulį yra dar didesnis. Taigi nacionaliniais norminiais aktais reglamentuoti santykių kylančių iš sandėrių dėl intelektinės nuosavybės būtų neįmanoma. Tai savo ruožtu atsilieptų tiek ekonomiškai, tiek kitose gyvenimo srityse. Atsižvelgiant į išanalizuotą medžiagą darytina išvada, kad intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas yra būtinas procesas, nes skatinant tarptautinį bendradarbiavimą intelektinės nuosavybės apsaugos srityje visuomenei kuriama ekonominė, socialinė ir kultūrinė gerovė.

Kita naujovė, kurią numato PINO autorių teisių sutartis – duomenų bazių apsauga. Kaip kompiuterinių programų taip ir duomenų bazių apsauga kaip intelektinės nuosavybės objektas susiformavo būtent dėl pasaulyje įvykusių ekonominių ir socialinių pokyčių, kas paskatino spartų technologijų vystimąsi. Technologijos visuomet susijusios su duomenimis. Augant technologijų lygiui, t. y. joms darantis vis tobulesnėmis gausėja ir duomenų. Siekiant susigaudyti duomenų gausoje būtinas jų sisteminimas, taigi kuriamos duomenų bazės, rinkiniai. Kadangi duomenų bazių kūrimas – intelektinė veikla, iškilo poreikis saugoti autoriaus teises į kūrinių.

Pasirašant PINO autorių teisių sutartį į autorių teisių normomis saugomų objektų sąrašą įtraukiamos duomenų bazės. Minėtos sutarties 5 straipsnyje nurodyta, kad bet kokia forma išreikšti duomenų ar kitokios medžiagos rinkiniai, kurie dėl turinio pasirinkimo ar išdėstymo laikomi intelektinės kūrybos rezultatu, yra saugomi. Tokia apsauga netaikoma patiems duomenims ar medžiagai ir nepažeidžia jokių autorių teisių į duomenis ar medžiagą iš kurių sudarytas rinkinys.

Analizuodami šią normą matome, kad autorinėmis teisėmis saugomos tik išskirtinio turinio ar išdėstymo duomenų bazės. Tiksliau pasakius saugomas būtent originalus duomenų grupavimo būdas.

Nagrinėjamoje PINO autorių teisių sutartyje be jau aptartų naujovių būtina apžvelgti dar keletą aspektų. Šioje tarptautinėje sutartyje ypač jaučiamas intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas. Tai įtvirtina PINO autorių teisių sutarties 11, 12 ir 14 straipsniai. Šiose normose numatyta, kad valstybės narės įsipareigoja nacionaliniuose teisės aktuose numatyti teises priemones užtikrinančias autorių teisių apsaugą. Skirtumas tarp 11, 12 ir 14 straipsniuose įtvirtintų normų tas, kad 11 ir 12 straipsniai reglamentuoja autorių teisių apsaugą elektroninėje erdvėje, o 14 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad sutarties šalys siekiant tinkamai įgyvendinti sutartyje įtvirtintas nuostatas priima nacionalinius teisinius principus atitinkančius norminius aktus.

Jeigu atidžiau pažiūrėti į paminėtas PINO autorių teisių sutarties normas įtvirtintas 11 ir 12 straipsniuose būtų galima pasakyti, kad juose įtvirtintos autorių teisės yra susijusios su naujaisiais techniniais bei technologiniais atradimais. 11 straipsnyje numatyta, kad susitariančios šalys turi numatyti tinkamą teisinę apsaugą ir veiksmingas teises priemones, neleidžiančias pašalinti ar išvengti techninių apsaugos priemonių, kurias pagal šią Sutartį ar Berno konvenciją naudoja autoriai savo teisėms įgyvendinti ir kurios apriboja neteisėtus veiksmus. Analizuojant pastarąją normą darytina išvada, kad pasirašant šią tarptautinę sutartį dėl autorių teisių apsaugos buvo įvertinta ekonomikos globalizacija, komercija elektroninėje erdvėje bei sparčiai populiarėjantis interneto tinklas. Dėl pastarųjų veiksnių darosi vis sudėtingiau apsaugoti intelektinės nuosavybės objektus nuo neteisėto vartojimo. Viena iš galimų apsaugos nuo

neteisėto vartojimo priemonių yra techninės apsaugos priemonės (įvairūs užraktai, identifikavimo kodai ir pan.). Įvertinus, kad tinkamai apsaugoti autoriaus teisių į kūrinių vien tik techninėmis apsaugos priemonėmis neįmanoma Susitarimą priėmusios šalys numato, kad valstybės narės turi priimti teisės aktus leisiančius teisinėmis priemonėmis (administracinės ar baudžiamosios teisės normomis) užtikrinti techninių apsaugos priemonių neliečiamumą.

12 straipsnyje Sutarties narėms numatyta pareiga užtikrinti, kad nacionaliniuose teisės aktuose būtų įtvirtintos tinkamos ir veiksmingos teisinės priemonės, leisiančios ginti autorines teises nuo neteisėto elektroninės informacijos apie teisių valdymą pakeitimo arba panaikinimo. Šiame straipsnyje reikalaujama, kad valstybės narės taip pat kriminalizuotų veikas, kai žinant, kad informaciją apie teisių valdymą yra pakeista ar panaikinta yra vykdomas neteisėtas kūrinių platinimas.

Iš pastarųjų straipsnių matome, kad atsižvelgiant į ekonomikos globalizavimą, informacinių tinklų plitimą bei pripažįstant jų įtaką intelektinei nuosavybei, pabrėžiant išskirtinę intelektinės nuosavybės svarbą minėtų sektorių tolimesniam vystimuisi Sutarties šalys nutaria, kad yra būtinas intelektinės nuosavybės globalizavimas, kad valstybės vykdydamos intelektinės nuosavybės apsaugą tik nacionaliniu režimu nepajėgs užtikrinti kūrėjo teisių į intelektinės veiklos rezultatus, dėl ko gali nukentėti tiek ekonominiai, tiek kultūriniai, tiek socialiniai interesai.

14 straipsnis apima ne tik autorių teisių objektus elektroninėje erdvėje, kaip tai numatyta PINO autorių teisių sutarties 11 ir 12 straipsniuose, bet globaliai apima šia sutartimis saugomus objektus.

Iš šios normos matome, kad intelektinės nuosavybės globalizacija vykdoma ne akiai, pagal pasirinktą vieną šabloną, bet Sąjungos narėms suteikiama teisė priimti teisės normas, kurios atitinka būtent jų nacionalinius teisinius principus. Tai, kad valstybėms narėms vykdydant intelektinės nuosavybės globalizaciją, priimant nacionalinius norminius aktus suteikiama teisė juos formuoti pagal tos valstybės teisinius principus yra teigimas reiškiny. Iš teisės teorijos prisimename, kad teisės normos yra kildinamos iš moralinių normų. Moralinės normos gali kisti priklausomai nuo geografinės padėties bei laiko. Taigi, būtent dėl atskirų geografinių, kultūrinių ypatumų atskirose šalyse formuojasi skirtingos teisinės sistemos. Dabar, kai gyvename Pasaulyje be sienų nacionalinės teisinės sistemos vienodėja, tačiau vis dar išlaiko tik joms būdingų teisių principų.

Darytina išvada, kad siekiant plėtoti, daryti vienodesnę bei veiksmingesnę autorių teisių apsaugą vykdydant intelektinės nuosavybės teisės globalizacija valstybės narės turi išlaikyti nacionalinius teisinius principus.

Iš pateiktos nagrinėtų norminių aktų analizės matome, kad siekiant užtikrinti efektyvią autorių teisių apsaugą yra būtinas norminių aktų, reglamentuojančių intelektinę nuosavybę, globalizavimas. Tiek Berno, tiek PINO autorių teisių sutartyje yra įtvirtintos pagrindinės autorių teisių nuostatos, tačiau nei viename, nei kitame norminiame akte nėra numatyta intelektinės nuosavybės objektų apsaugos procesų. Valstybės aptartų tarptautinių susitarimų narės turi pačios nacionaliniuose teisės aktuose numatyti intelektinės nuosavybės apsaugos procesus. PINO autorių teisių sutartyje numatyta tik tai, kad valstybės narės turi užtikrinti veiksmingą autorių teisių apsaugą.

Iki šiol savo darbe aptariau tik tuos tarptautinius norminius aktus, kurie reglamentuoja autorinių teisių apsaugą, tačiau intelektinę nuosavybę sudaro ne tik autorinės teisės, bet pramoninė nuosavybė. Taigi, siekiant plačiau parodyti intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą bei siekiant suvokti šio reiškimo pasekmes toliau savo darbe analizuosiu 1883 m. kovo 20 d. pasirašytą Paryžiaus konvenciją dėl pramoninės nuosavybės apsaugos.

Paryžiaus konvencija – pirmasis tarptautinis norminis aktas, reglamentuojantis pramoninę nuosavybę. Konvencijoje dėl pramoninės nuosavybės apsaugos, kaip ir Berno konvencijoje Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos įtvirtinti pagrindiniai principai, kuriais vadovaujantis vykdomas intelektinės nuosavybės globalizavimas. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos yra pagrindas ant kurio sudarinėjamos vėlesnės tarptautinės sutartys dėl pramoninės nuosavybės apsaugos.

Paryžiaus konvencijoje yra įtvirtinti keli intelektinės nuosavybės teisės globalizavimui, pramoninės nuosavybės srityje, didelę įtaką turintys principai.

Vienas iš minimų principų – nacionalinio režimo principas. Šis principas yra įtvirtintas ir Berno konvencijoje. Nagrinėdamas intelektinės nuosavybės globalizaciją, savo darbe jau aptariau šį principą bei jo poveikį siekiant kuo efektyviau užtikrinti intelektinės nuosavybės apsaugą, tačiau norėčiau užakcentuoti, kad valstybės, pasirašiusios konvenciją, užsienio šalių piliečiams įsipareigoja suteikti analogiškas savo šalies piliečiams teises, pramoninės nuosavybės apsaugai. Taigi galima teigti, kad šios nuostatos pagrindu vykdomas intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas. Vadovaujantis šia norma valstybės narės suvienodina nacionalinius teisės aktus.

Kitas intelektinės nuosavybės globalizavimui reikšmingas principas – konvencinio prioriteto principas. Paryžiaus konvencijos 4 straipsnio A dalyje 1 punkte pasakyta, kad bet kuris asmuo arba jo teisių perėmėjas, nustatyta tvarka padavęs išradimo, naudingojo modelio, pramoninio dizaino ar prekių ženklo paraišką vienoje iš Sąjungos šalių, naudojasi prioriteto teise paraiškai paduoti kitose šalyse.

Prioriteto teisė reiškia, kad šios vėliau paduotos paraiškos kitose valstybėse bus laikomos kaip paduotos pirmosios paraiškos data. Taigi šios paraiškos turės prioritetą prieš kiekvieną

paraišką, paduotą tuo laikotarpiu. Publikacijos bei kiti veiksmai, įvykę per tą laikotarpį, neturės joms jokios įtakos.¹⁸

Šio principo įtaka globalizacijai pasireiškia tuo, kad asmuo, būdamas valstybės, kuri pasirašė Paryžiaus konvenciją dėl pramoninės nuosavybės saugojimo, pilietis, padavęs išradimo, naudingojo modelio, pramoninio dizaino ar prekių ženklo patento paraišką, gali būti tikras, kad išlaikęs prioriteto terminus, išradimų patentams ir naudingiesiems modeliams – dvylika mėnesių, o pramoniniam dizainui ir prekių ženklams – šeši mėnesiai, užtikrins savo kūrinio apsaugą ne tik savo valstybėje, bet ir užsienio valstybėse, kuriose per nurodytus terminus pateiks patentines paraiškas. Apibendrinant išdėstytą galima būtų pasakyti, kad intelektinės nuosavybės kūrėjams sudarant sąlygas intelektinės veiklos rezultatus ginti ne tik savo valstybėje, bet ir kitose ekonomiškai patraukliose valstybėse, skatinama intelektinė veikla dėl ko kyla valstybės ekonominis ir kultūrinis potencialas, išvengiama „protų“ nutekėjimo. Šis reiškinys naudingas ir tarptautiniu mastu, kadangi valstybės žinodamos apie naujus atradimus bei galėdamos jais naudotis, pastarojo intelektinės veiklos rezultato pagrindu daro naujus atradimus. Matome, kad šio principo pagrindu skatinamas intelektinės veiklos rezultatų viešinimas, bei naujų atradimų darymas.

Kitas aspektas, kurį norėčiau aptarti, nagrinėdamas Paryžiaus konvenciją dėl pramoninės nuosavybės saugojimo – priverstinis licencijavimas. Teisinėje literatūroje priverstinis licencijavimas yra suprantamas kaip patentu saugomas išradimas, kuris praėjus nustatytam terminui (numatytas Paryžiaus konvencijos 5 str. A dalies 4 punkte) yra nenaudojamas arba nepakankamai naudojamas, sudaromos kliūtys, neišduodamos licenzijos, asmenims norintiems naudotis išradimu. Tokiais atvejais valstybė asmeniui pagrindusiam galimybe naudotis išradimu išduoda priverstinę licenciją. Siekiant išvengti išskirtinių teisių turėjimo piktnaudžiavimų Konvencijos sąjungos šalys priima nuostatą, kad kiekviena sąjungos šalis turi teisę įstatymuose numatyti priemones priverstinėms licenzijoms išduoti.

Įsigilinus į šios normos kontekstą galima teigti, kad jos egzistavimas yra būtinas intelektinės veiklos skatinimui, o kartu ir intelektinės veiklos globalizavimui. Šiuo atveju intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas pasireiškia dvejopai. Viena iš intelektinės nuosavybės globalizavimo sričių ir ko gero pati svarbiausia – intelektinės veiklos skatinimas, kita – teisinis reglamentavimas.

Intelektinės veiklos skatinimas pasireiškia tuo, kad asmuo norėdamas ir galėdamas naudotis nauju, patentuotu išradimu, kurio savininkas juo nesinaudoja ir nesudaro sąlygų juo naudotis, kreipiasi į valstybės nustatytas institucijas su motyvuotu prašymu suteikti galimybę pasinaudoti egzistuojančiu išradimu. Valstybinės institucijos, kompetentingos spręsti pastarąjį

¹⁸ Guobis V., Naujokas R. Tarptautiniai susitarimai dėl intelektinės nuosavybės apsaugos. – Vilnius, 1997. P. 18

klausimą, įvertinusios prašymo pagrįstumą asmeniui, norinčiam naudotis esančiu atradimu, išduoda priverstinę licenziją. Manychiau, kad pastaroji norma, įtraukta į Paryžiaus konvenciją dėl pramoninės nuosavybės saugojimo yra naudinga intelektinės nuosavybės globalizavimui.

Kalbant apie teisinį reglamentavimą galima pasakyti, kad ši norma yra nukreipiančiojo tipo, kadangi joje išdėstyti tik esminiai principai, numatytas normos galiojimas laike, numatytos priešastys, kurioms atsiradus norma pradeda veikti, tačiau procesas numatytas nacionaliniuose teisės normose: „Sajungos šalis turi teisę įstatymuose numatyti priemones priverstinėms licenzijoms išduoti“.¹⁹

Siekiant išsamiau parodyti intelektinės nuosavybės globalizavimą, bei daromą įtaką nacionalinėms teisinėms sistemoms norėčiau aptarti dar viena tarptautinį dokumentą. 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Greta visų Deklaracijoje įtvirtintų žmogaus teisių yra numatyta teisė į intelektinės nuosavybės apsaugą. Nagrinėjamos deklaracijos 27 str. 2 d. įtvirtinta norma, kad kiekvienas žmogus turi teisę į apsaugą jo dvasinių ir materialinių interesų, atsirandančių ryšium su mokslo, literatūros, ar meno kūriniais, kurių jis yra autorius, sukūrimu.

Prisiminus prieš tai nagrinėtą Berno konvenciją Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos, kurio 2 straipsnyje numatyti konvencijos saugomi objektai, galime pasakyti, kad tarptautiniai susitarimai dėl intelektinės nuosavybės apsaugos bei kintanti socialinė santvarka tiesiogiai įtakoja tarptautinių norminių aktų kūrimą. Tai, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje yra įtvirtinta žmogaus teisė į dvasinių interesų apsaugą, rodo intelektinės nuosavybės aktualumą, bei svarbą socialinėje aplinkoje.

Nagrinėdami norminius aktus bei straipsnius dėl intelektinės nuosavybės apsaugos matome, kad intelektinė nuosavybė apima žmogaus dalyvavimą visuomenės kultūriniam gyvenime, mokslo pažangoje, kuri apima ir technikos pažangą, ekonominių gėrybių kūrimą. Toks intelektinės nuosavybės paplitimas reikalauja išsamaus teisinio reglamentavimo, o siekiant išsamaus ir veiksmingo reglamentavimo, kuriuo būtų skatinama intelektinės nuosavybės plėtra būtinas tarptautinis reglamentavimas. Tačiau norint kuo efektyviau ginti intelektinės nuosavybės savininkų teises į intelektinės kūrybos rezultatus nepakanka vien tarptautinio reglamentavimo. Skirtingų teisių sistemų egzistavimas reikalauja tarptautinių teisės normų detalizavimo, dėl ko tarptautiniuose susitarimuose, tame tarpe ir susitarimuose dėl intelektinės nuosavybės apsaugos, yra įtvirtinamos nukreipiančios normos, kurios detalizuojamos nacionaliniuose teisės normose. Iš čia valstybėms, tarptautinių susitarimų narėms, atsiranda pareiga kurti įstatymus bei poįstatyminius teisės aktus, kurie yra tiesiogiai susiję su kitomis teisės normomis (administracinės, baudžiamosios teisės normos). Intelektinės nuosavybės apsauga

¹⁹ Paryžiaus konvencija Dėl pramoninės nuosavybės saugojimo 1883 m. kovo 20 d. 5 str.

reglamentuojančių teisės normų sąveikoje su kitais teisiniais aktais numatomi procesiniai veiksmai.

Pasaulio prekybos organizacijos nuostatos įtakojančios intelektinės nuosavybės globalizaciją

Nagrinėjant intelektinės nuosavybės globalizaciją norėčiau aptarti Pasaulio prekybos organizacijos Sutartį dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. Ši sutartis yra pateikiama kaip priedas prie Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties, taigi norint prisijungti prie tarptautinės sistemos, reguliuojančios valstybių narių prekybos santykius būtina ratifikuoti sutartį dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. Atkreiptinas dėmesys, kad pasirašant šį norminį aktą siekiama sumažinti pasaulinės prekybos iškraipymus, ir trukdymus, atsižvelgiant į būtinybę skatinti efektyvią ir tinkamą intelektinės nuosavybės teisių apsaugą. Taigi matome, kad pagrindinė šio norminio akto paskirtis sukurti teisinę sistemą, kurios normomis reguliuojant intelektinės nuosavybės objektus būtų galima pasiekti maksimalią ekonominę naudą. Tai yra įtvirtinta Pasaulio prekybos organizacijos Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų preambulėje²⁰. Tačiau šią nuostatą galime įžvelgti ir nagrinėdami Pasaulio prekybos organizacijos sutartį, kurios 2 straipsnio 1 ir 2 dalyse pasakyta, kad Pasaulio prekybos organizacija – sistema reguliuojanti jos valstybių narių prekybinius santykius tose srityse, kurios nurodytos sutarties prieduose. Daugiašalės prekybos sutartys išdėstytos 1, 2 ir 3 prieduose yra privalomos valstybėms narėms.

Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties preambulėje nurodyta, kad ši prekybos sistema steigiama siekiant sudaryti visuotinai naudingą prekybos terpę, kurioje būtų mažinami prekybos barjerai ir išvengiama diskriminacinio tarptautinio prekybinių santykių režimo.

Atsižvelgiant į išdėstytą darytina išvada, kad valstybė, norinti tapti lygiateise Pasaulio prekybos organizacijos nare privalo savo teisinėje sistemoje inkorporuoti norminius aktus dėl intelektinės nuosavybės apsaugos, tokiu būdu sudaryti tinkamą aplinką socialinės ir ekonominės gerovės skatinimui.

Taigi nagrinėdami Sutartį dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų galime pasakyti, kad intelektinės nuosavybės globalizacija vykdoma žvelgiant per ekonominę prizmę. Išsamus intelektinės nuosavybės reglamentavimas reikalingas tam, kad valstybės Pasaulio prekybos organizacijos narės, nepažeisdamos intelektinės nuosavybės teisių turėtojų interesų, lygiomis teisėmis bei sąlygomis galėtų vykdyti prekybą intelektinės nuosavybės teisės saugomais objektais.

Intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai šis norminis aktas aktualus tuo, kad skirtingai nei iki šiol nagrinėtieji, kurie reglamentuodavo vien tik materialinę arba vien tik procesinę

²⁰ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis // Valstybės žinios 2001 Nr. 46-1620.

intelektinės nuosavybės teisę, šias abi teisės sritis reglamentuoja kartu. Tai galime pamatyti pažvelgę į Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba turinį. Matome, kad Sutarties antroji dalis yra skirta intelektinės nuosavybės materialinės teisės reglamentavimui, o trečioji dalis skirta procesiniam intelektinės nuosavybės teisės reglamentavimui.

Kalbant apie Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų turinį norėčiau pabrėžti, kad jos antroje dalyje, kur reglamentuojama intelektinės nuosavybės materialinė teisė nustatomos visos intelektinės nuosavybės teisės rūšys. Tai reiškia, kad nagrinėjama sutartis gina tiek autorinės teisės objektus, tiek pramoninės nuosavybės teisės objektus. Taigi tai vienintelis norminis aktas, kurio normos apima visus intelektinės nuosavybės teisės objektus. Galima būtų pasakyti, kad šio norminio akto pagrindinė užduotis visuotinai reguliuoti intelektinės nuosavybės objektus. Vadovaujantis Sutarties 1 straipsniu, kur pasakyta, kad valstybės narės įgyvendina nagrinėjamo norminio akto nuostatas, galima teigti, kad šia tarptautine Sutartimi vykdomas intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas.

Ši Sutartis intelektinės nuosavybės globalizacijai aktuali ne tik tuo, kad viename norminiame akte aprašo visus intelektinės nuosavybės objektus bei jiems keliamus reikalavimus, tačiau numato veiksmų visumą, kuriuos taikant yra ginamos intelektinės nuosavybės turėtojų teisės. Sutarties 41 straipsnyje nurodyta, kad valstybės narės užtikrina, jog intelektinės nuosavybės teisių gynimo tvarka, numatyta 3 sutarties dalyje, būtų apibrėžta nacionaliniuose įstatymuose taip, kad būtų leidžiama imtis efektyvių veiksmų prieš kiekvieną šioje Sutartyje numatytą intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo veiksmą, įskaitant operatyvias priemones pažeidimams išvengti ir priemones, kurios sulaikytų nuo tolesnių pažeidimų.

Nagrinėjant intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją savo darbe aptariau Europos tarybos ir parlamento direktyvą dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo²¹, kurios 1 straipsnyje pasakyta, kad ši direktyva nustato priemones procedūras ir gynimo būdus užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių gynimą. Taigi matome, kad Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba nėra vienintelis tarptautinis aktas reguliuojantis procesinę intelektinės nuosavybės teisę. Tačiau tarp šių teisės aktų yra keletas esminių skirtumų:

- 1) Europos Sąjungos direktyva yra regioninės reikšmės norminis aktas, skirtas tik Europos valstybėms, Sąjungos narėms. Taigi šio norminio akto nuostatos reglamentuoja ribotos geografinės erdvės, kurioje yra Sąjungos narės intelektinę nuosavybę. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, skirtingai nei minėtoji Europos Sąjungos direktyva yra globalus norminis

²¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=47466&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.

aktas, skirtas viso pasaulio valstybėms, norinčioms prisijungti prie Pasaulio prekybos organizacijos.

2) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB apima tik civilinius intelektinės nuosavybės gynimo būdus, kai šioje plano dalyje nagrinėjama Sutartis vykdant intelektinės nuosavybės gynimą numato civilinius, administracinius ir baudžiamuosius būdus.

Nepaisant to, kad minėtoji Europos Parlamento ir Tarybos direktyva yra siauresnio pobūdžio nei Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba abu šie norminiai aktai vykdo intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją, įpareigodami valstybes nars nacionaliniuose teisės aktuose numatyti būdus ir priemones intelektinės nuosavybės gynimui.

Toliau savo darbe aptarsiu Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba teisės normas, kurios numato kitokias procedūras ir priemones, turinčias įtakos intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai nei buvo aptarta iki šiol nagrinėjant norminius aktus.

Kalbant apie intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją norėčiau paminėti priemones, numatytas, Sutartyje dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. Priemonė, kurią pirmiausia norėčiau aptarti – pasienio. Ši intelektinės nuosavybės gynimo priemonė nėra numatyta jokiam iki šiol mano nagrinėtame norminiame akte. Pasieno priemonės yra susijusios su prekyba intelektinės teisės objektais ir, mano manymu, yra prevencinio pobūdžio priemonės. Sutarties 51 straipsnyje nurodyta, kad intelektinės nuosavybės teisių turėtojas, turintis pagrindą įtarti, jog gali būti įvežtos prekės su suklastotais prekiniais ženklais, pažeidžiančiais autorines teises, raštu gali kreiptis į kompetentingas administracines institucijas prašydamas, kad muitinės institucijos sulaikytų tokių prekių išleidimą į apyvartą.

Šiuo atveju prevencinis pobūdis yra tame, kad Valstybės narės nacionalinėse teisinėse sistemose numato tvarką, kuria vadovaujantis intelektinės nuosavybės teisių turėtojas, turėdamas bent menkiausia, tačiau pagrįstą įtarimą, dėl galimų jam priklausančių autorinių teisių pažeidimo, gali prašyti sulaikyti įtartinų prekių išleidimą į apyvartą. Taigi šiuo atveju intelektinės nuosavybės teisės pažeidėjas rizikuoja būti pagautas dar neatvykęs į valstybę, kurioje siekia prekiauti falsifikuotomis prekėmis, tokiu būdu atsiranda galimybė patirti didelių ekonominių nuostolių.

Kadangi pastaroji priemonė intelektinės nuosavybės pažeidėjui gali sukelti žymių ekonominių nuostolių jos taikymas yra išsamiai reglamentuotas.

Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba reikalauja, kad valstybės narės nacionaliniuose teisės aktuose numatytų, kad kiekvienas intelektinės nuosavybės teisių turėtojas, siekiantis inicijuoti pasienio priemonių taikymą, kompetentingai institucijai pateiktų svarių įrodymų, pagrindžiančių, kad gresia intelektinės nuosavybės teisių pažeidimas ir minimų priemonių taikymas yra neišvengiamas. Greta įrodymų intelektinės nuosavybės teisių

turėtojas privalo pateikti priemonių, kuriomis kėsinamasi į intelektinės nuosavybės teisėmis saugomą objektą aprašymą. Institucijos įvertinusios pateiktų įrodymų pagrįstumą pareiškėją informuoja apie priemonių taikymą bei taikymo laiką.

Iš išdėstyto matome, kad Sutartyje įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas veiksmas, nors juo siekiama ginti intelektinės nuosavybės teises, turi būti pasvertas ir vykdomas tik tuomet, kai bus užtikrinta, kad priemonių vykdymu šalims nebus sukelta nepagrįstų ekonominių nuostolių. Tai įtvirtinta nagrinėjamo norminio akto 53 straipsnyje, kur nurodyta, jog iš pareiškėjo, siekiant išvengti piktnaudžiavimo taikant pasienio poveikio priemones, gali būti reikalaujama pateikti užstatą arba kitokią garantiją, kurios pakaktų atsakovui atlyginti padarytus nuostolius dėl nepagrįsto prekių sulaikymo taikymo. Pasienio priemonės, kaip ir kitos, prievolių įvykdymui naudojamos priemonės turi tam tikrą terminą. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba aptariamų priemonių taikymui numato 10 darbo dienų terminą. Tai reiškia, kad prašymą pateikęs asmuo 10 darbo dienų bėgyje, nuo informacijos apie pasienio priemonių taikymą gavimo, privalo inicijuoti procesą dėl bylos esmės. Neinicijavus proceso prekių sustabdymas turi būti atšauktas, tačiau sutartis, vykdydama intelektinės nuosavybės teisių gynimą numato, kad iš prekių savininko, siekiant apginti intelektinės nuosavybės turėtojo teises, gali būti reikalaujama palikti užstatą.

Išanalizavę Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 4 skyrių galime tvirtai pasakyti, kad pasienio poveikio priemonės, kurių tiesioginė paskirtis – intelektinės nuosavybės apsauga, yra ekonominio pobūdžio poveikio priemonė. Taip yra dėl to, kad ji yra susijusi su prekyba intelektinės nuosavybės objektais. Tiksliau pasakius, ši priemonė taikoma siekiant apsaugoti rinką nuo falsifikuotų, neteisėtų prekių. Norminio akto leidėjas, numatydamas pasienio poveikio priemones, autoriui suteikia galimybę garantuoti planuotą pajamų, prekiaujant intelektinės veiklos rezultatais, gavimą.

Papildomų intelektinės nuosavybės teisių apsaugos priemonių numatymas garantuoja efektyvesnę intelektinės nuosavybės teisių apsaugą, kas skatina technologijų inovaciją, socialinės gerovės augimą bei užtikrina ekonominę vystimąsi.

Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai svarbi ir tuo, kad valstybes nares nacionaliniuose teisės aktuose įpareigoja numatyti normas, įtvirtinančias sankcijas už veikas, kuriomis tyčiniiais veiksmai pažeidžiamos intelektinės nuosavybės teisės. Tai reiškia, kad už tyčinius veiksmus, kurie intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo atveju dažniausia pasireiškia veikimu, t.y. aktyviais veiksmais turi būti numatomos bausmės: piniginės baudos arba laisvės atėmimas. Sutarties 61 straipsnyje nurodyta, kad baudžiamųjų įstatymų normose dėl intelektinės nuosavybės teisės apsaugos turi būti numatytos sankcijos, kurių taikymas garantuotų prevencinį pobūdį. Šiuo atveju

manyčiau, kad Sutartyje įtvirtinta klaidinga nuostata. Iš teisės teorijos ir baudžiamosios teisės studijų žinome, kad sankcijų griežtumas negarantuoja prevencinio pobūdžio. Taigi nepriklausomai nuo to ar pažeidėjui, pažeidusiam intelektinės nuosavybės teises, taikysime griežtas poveikio priemones ar ne neužtikrinsime, kad jis to nedarys ateityje. Tokiu atveju pažeidėjo veiksmai priklausys nuo naudos, kurią jis gaus darydamas teisės pažeidimą. Siekiant užtikrinti prevencinį pobūdį norminio akto leidėjas turėjo orientuotis į poveikio priemonių neišvengiamumą.

Nagrinėjamos Sutarties 61 straipsnyje yra numatyta, kad valstybės – organizacijos narės pinigines ar laisvės atėmimo bausmes taikomas už intelektinės nuosavybės teisės pažeidimus, atliktus tyčiais veiksmais, gali pakeisti į tokias sankcijas: visų medžiagų bei įrangos, kurią naudojant buvo daromas pažeidimas, areštas, konfiskavimas arba sunaikinimas.

Manychiau, kad tokio pobūdžio poveikio priemonės yra gerokai efektyvesnės nei didelės baudos ar griežtos laisvės atėmimo bausmės. Taip yra dėl to, kad konfiskavus ar sunaikinus medžiagas bei įrangą skirtą intelektinės nuosavybės veiklos rezultatų klastočių gamybai pažeidėjas praranda priemones, kuriomis naudojantis buvo daromas intelektinės nuosavybės teisės pažeidimas. Baigiant šį klausimą būtų galima pasakyti, kad valstybės narės į nacionalines teisinės sistemas protingai inkorporavusios tarptautinių norminių aktų nuostatas galėtų efektyviai ginti intelektinės nuosavybės teises.

Intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai reikšminga Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba VI dalis, kurioje numatytos lengvatos mažiau išsivysčiusiems valstybėms. Nagrinėdamas pasirinkto norminio akto dalį pastebėjau, kad 65 straipsnyje numatytas 1 metų laikotarpis kurio metu valstybės gali netaikyti šiuo metu nagrinėjamos sutarties nuostatų. Pastebėtina, kad siekiant efektyvaus intelektinės nuosavybės reglamentavimo Organizacija numato vienerių metų pereinamąjį laikotarpį, kurio metu privalu priimti norminius aktus dėl Sutarties įgyvendinimo. Iš šios nuostatos matome, kad naujoms organizacijos narėms stengiamasi sukurti kuo palankesnes sąlygas, įgyvendinti Sutartį. Valstybė – Organizacijos narė, turėdama išsamiai ir tiksliai norminiais aktais paremtą intelektinės nuosavybės apsaugos teisinę bazę, gali garantuoti, kad visi Sutarties reikalavimai bus vykdomi, tokiu būdu garantuojant teisiškai suderintą intelektinės nuosavybės apsaugą.

Kitas intelektinės nuosavybės teisės globalizacijos prasme svarbus aspektas, įtvirtintas Sutartyje – nuolaidos besivystančioms ar mažiausiai išsivysčiusioms valstybėms. Parama mažiau išsivysčiusioms valstybėms reglamentuota Sutarties 65, 66 ir 67 straipsniuose. Analizuojamose teisės normose išdėstyta, jog valstybės, pereinančios nuo planinės ekonomikos prie rinkos ekonomikos bei siekiančios sukurti intelektinės nuosavybės apsaugos teisinę sistemą, numatyta

vienerių metų terminą gali praplėsti iki keturių metų. Termino atidėjimas yra su tam tikromis išlygomis:

1) valstybė Pasaulio prekybos organizacijos narė privalo užtikrinti, kad iki atidėto termino pabaigos nacionaliniuose teisės aktuose numatys geografinių nuorodų, pramoninio dizaino bei patentinę apsaugą;

2) valstybė užtikrina, kad dėl teisės aktų pakeitimų, padarytų pereinamuoju laikotarpiu, nacionalinių teisės aktų atitikimas Sutarčiai nesumažės.

Šios nuostatos intelektinės nuosavybės globalizacijai reikšmingos tuo, kad besivystančioms valstybėms sukuriant palankias sąlygas įvykdyti Sutarties reikalavimus, skatinama įdiegti aukštą, vienodą ir vieningą intelektinės nuosavybės apsaugą. Tokiu būdu sukuriant palankias sąlygas intelektinės nuosavybės plitimui.

Intelektinės nuosavybės reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose

Iki šiol savo darbe nagrinėjau globalaus pobūdžio tarptautinius norminius aktus, kuriuos priėmus vykdoma intelektinės nuosavybės globalizacija. Savo darbe jau minėjau, kad globalaus pobūdžio tarptautiniai norminiai aktai nepasiriboja tam tikra geografine erdve. Pastarieji norminiai aktai yra atviri visoms valstybėms.

Be globalaus pobūdžio tarptautinių norminių aktų intelektinės nuosavybės globalizacijai aktualūs ir regioniniai. Šiame darbe nagrinėsiu Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, kuriomis vykdoma intelektinės nuosavybės teisės globalizacija ir kurios tiesiogiai įtakoja mūsų valstybės teisinę sistemą.

Vykdant intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją buvo priimti šie teisės aktai:

1) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos (pakeitimai 1993 m. spalio 29 d. Tarybos direktyva 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo);

2) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 92/100/EEB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (pakeitimai 1993 m. spalio 29 d. Tarybos direktyva 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo ir 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo)

3) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 93/83/EEB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam retransliavimui, koordinavimo;

4) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo (pakeista 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo);

5) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos;

6) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo;

7) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo priemonių ir procedūrų.

Aktyvi intelektinės nuosavybės teisės harmonizacija Europos Sąjungoje prasidėjo 1991 metais, priėmus direktyvą dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos.

Norėdamas detaliau paaiškinti intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą toliau savo darbe nagrinėsiu Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, kuriose įtvirtintos nuostatos, dėl intelektinės nuosavybės apsaugos.

Pirmoji direktyva, kurią norėčiau panagrinėti – tai Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB. Direktyvos 1 straipsnio 1 dalyje yra parašyta, kad direktyva susijusi su teisine autorių ir gretutinių teisių apsauga vidaus rinkos sistemoje, ypač atsižvelgiant į informacinę visuomenę.²² Taigi matome, kad pagrindinė nagrinėjamo norminio akto užduotis – vienodomis sąlygomis užtikrinti autorių ir gretutinių teisių apsaugą Sąjungos valstybėse. Esant suderintai intelektinės nuosavybės teisių sistemai, įtvirtinus aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį yra skatinama kūryba, pasiekiami novatoriški sprendimai. Viso to pasekoje vyksta ekonominis augimas.²³

Darytina išvada, kad pagrindinė direktyvos 2001/29/EB paskirtis – vienodinti intelektinės nuosavybės teisinį reglamentavimą Sąjungos šalyse ir tokiu būdu siekti augimo pramonės ir kultūros srityse. Šiuo atveju matome teigiamą intelektinės nuosavybės globalizacijos pusę. Būtent siekis suvienodinti intelektinės nuosavybės reglamentavimą, jos apsaugą rodo tai, kad norima pasiekti teisinio vienodumo intelektinės nuosavybės reglamentavime, o tai intelektinės nuosavybės savininkams palengvina ginti savo teises.

Technologijų plėtra atveria platesnes galimybes tiek ekonominiu aspektu, tiek socialiniu. Su naujomis technologijomis atsiranda naujos galimybės bendrauti, sudaromos naujos sąlygos verslo plėtrai. Įvairūs kūriniai ar nauji atradimai sukuriama naujų technologijų pagrindu ar skelbiami jomis pasinaudojant. Taigi technologijos tiesiogiai įtakoja intelektinės nuosavybės savininkus. Reaguojant į technologinį augimą vyksta ir intelektinės nuosavybės teisės normų kitimas.

Nagrinėjamoje direktyvoje dėl autorių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo 6 straipsnyje įtvirtinamos normos, kuriomis siekiama reglamentuoti technines priemones, užtikrinti intelektinės nuosavybės teisės objektų apsaugą elektroninėje erdvėje. Šių priemonių įtvirtinimas Sąjungos lygiu turi svarbią reikšmę intelektinės nuosavybės apsaugai, nes jei techninės priemonės būtų įtvirtintos tik nacionaliniu lygiu to nepakaktų siekiant sukurti harmoningos, stabiliai veikiančios intelektinės nuosavybės apsaugos. Tik esant tarptautiniam reglamentavimui įmanomas aukšto lygio intelektinės nuosavybės teisių gynimas, savalaikis reagavimas į technologinius išpuolius. Tokiu būdu paprasčiau užtikrinti kūrybingumo palaikymą ir plėtojimą.

²²Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=22767&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.

²³ Hart T., Fazzani L. Intellectual property law – 2000. P. 261.

2001/29/EB direktyvoje techninės apsaugos priemonės aiškinamos kaip technologija, įtaisas ar sudedamoji dalis, kurie veikdami turi užkirsti kelią neteisėtiems veiksams, siekiant neteisėtai pasinaudoti intelektine nuosavybe. Direktyvoje numatoma, kad valstybės narės privalo užtikrinti apsaugą nuo bet kokių veiksmingų technologinių priemonių aplenkimo, taip pat nuo gaminamų, importuojamų, platinamų ar parduodamų priemonių ar įtaisų teisėtoms intelektinės nuosavybės techninėms apsaugos priemonėms apeiti.²⁴

Intelektinei nuosavybei persikėlus į visuotinius tinklus ji tapo prieinama daugeliui. Dėl to pasidarė sudėtingiau ginti autoriaus teises. Esamų teisinių priemonių nepakanka. Siekiant tinkamai apsaugoti autoriaus teises elektroninėje erdvėje naudojamos techninės apsaugos priemonės, tačiau atsižvelgiant į spartų technologinį vystimąsi pasikliauti vien techninėmis priemonėmis negalima, dėl ko būtina intelektinę nuosavybę ginti numatant atsakomybę už techninių apsaugos priemonių pašalinimą. Norminio akto kūrėjai matydami intelektinės nuosavybės perspektyvas elektroninėje erdvėje išvelgė būtinybę teisiškai įtvirtinti technines apsaugos priemones, įpareigojant Sąjungos nares nacionaliniuose teisės aktuose numatyti atsakomybę už techninių apsaugos priemonių pašalinimą.

Kalbant apie intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą norėčiau paminėti, kad intelektinės nuosavybės ar jos apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos mastu būtinas ir dėl to, kad egzistuojant tik reglamentavimui nacionaliniu lygiu dėl skirtingų teisinių sistemų bei papročių atsirastų nesuderinamumų, kas apsunkintu vidaus rinkos formavimuisi. Taigi siekiant išvengti minėtų nesklandumų bei iš to kylančių pasekmių būtina nustatyti suderintą teisinę apsaugą nuo veiksmingų technologinių priemonių pašalinimo.

Iš išdėstyto nesunku pastebėti, kad globalieji tinklai sukuria sąlygas intelektinės nuosavybės plitimui, o teisinėmis priemonėmis įtvirtinus techninių apsaugos priemonių taikymą, bei numčius pasekmes už minėtų priemonių pašalinimą autoriui sudaromos sąlygos užtikrinti savo teises į intelektinės veiklos rezultatus, platinamus elektroninėje erdvėje.

Kalbant apie intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą ypatingą dėmesį norėčiau atkreipti į Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl intelektinė nuosavybės teisių gynimo. Direktyva 2004/48/EB priimta 2004 m. balandžio 29 d.

Nagrinėdamas temą pastebėjau, kad tiek aptartos konvencijos, tiek išstudijuotos direktyvos, dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos, dėl duomenų bazių teisinės apsaugos, dėl autorių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo vykdo materialinės intelektinės nuosavybės teisės globalizavimą, tačiau nereglementuoja procedūrų ir būdų, kurių laikantis būtų ginamos autorinės teisės.

²⁴ Ten pat. P. 262.

Direktyva 2004/48/EB išskirtina tuo, kad skirtingai, nei ką tik minėtos nustato procedūras, kuriomis vadovaujantis vykdomas minėtų teisių gynimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad poreikis nustatyti vienodą intelektinės nuosavybės teisių gynimo procedūrą kilo iš to, kad iki šiol egzistuojantys valstybių narių intelektinės nuosavybės teisių gynimo sistemų skirtumai, nepaisant to, kad egzistavo išsamus tarptautinis intelektinės nuosavybės teisės reglamentavimas, neleido tinkamai užtikrinti vienodos intelektinės nuosavybės teisių apsaugos bendrijoje. Dėl to intelektine veikla užsiimantiems asmenims negalėjo susikurti palankios rinkos sąlygos. Ko pasekoje mažėjo investicijos į naujoves ir kūrybą, buvo palankios sąlygos organizuotam nusikalstamumui, susijusiam su intelektinės nuosavybės teisėmis.

Taigi atsižvelgiant į susidariusią padėtį iškilo poreikis materialinės intelektinės nuosavybės teisės vykdymą reglamentuoti tarptautiniu mastu, tokiu būdu suvienodinant autorių teisių gynimo procedūrą, užtikrinant vienodą ir veiksmingą intelektinės nuosavybės teisės gynimą. Visa tai įtvirtinta direktyvos 2004/48/EB 1 straipsnyje, kur pasakyta, kad direktyva nustato priemones, procedūras ir gynybos būdus užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių gynimą. Pastebėtina, kad ši direktyva yra pirmasis Europos Sąjungos norminis aktas, nustatantis materialinės intelektinės nuosavybės teisės įgyvendinimą.

Jau 3-jame direktyvos straipsnyje matome, kad su šia direktyva siekiama visiškai globalizuoti intelektinės nuosavybės teisę. Globalizacija pasireiškia per tai, kad valstybės narės yra įpareigosotos numatyti priemones, procedūras ir gynybos būdus, būtinus užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių vykdymą. Toliau šioje normoje yra detalizuojamos priemonės, procedūros ir gynybos būdai. Čia nurodoma, kad intelektinės nuosavybės apsaugos procedūra negali būti komplikauta ar brangi, sukelianti nepagrįstą vėlavimą ar delsimą. Taigi matome, kad valstybėms – Sąjungos narėms pateikiami reikalavimai, sukurti tokį materialinės intelektinės nuosavybės teisės valdymą, kuris užtikrintų spartų, teisingą bei visiems intelektinės nuosavybės savininkams prieinamą savo intelektinės veiklos rezultatų gynimą. Tačiau efektyviam intelektinės nuosavybės teisės gynimui nepakanka sparčių ir visuotinai prieinamų priemonių, intelektinės nuosavybės teisės įgyvendinimas turi būti veiksmingas bei atlikti prevencinį pobūdį.

Tam kad pasiekti efektyvų autoriaus teisių gynimą – norminio akto autorius numato eilę veiksmų, bei procedūrų.

Kaip jau minėjau – tai pirmoji Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuri reglamentuoja procesinę teisę. Iki tol buvo leidžiamos materialinės teisės normos. Taigi vien tai, kad Europos Parlamentas ir Taryba nusprendžia visuotinai reglamentuoti intelektinės nuosavybės teisių gynimą parodo, kad nuolat vyksta intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas ir artėjama, prie to, kad santykiai kylantys dėl intelektinės veiklos rezultatų bus reguliuojami tik tarptautiniais

norminiais aktais, o nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys intelektinės nuosavybės teise, bus suvienodinti, neliks skirtumų, atsirandančių dėl nacionalinių teisinių sistemų.

Direktyvos 4 straipsnyje yra nurodomi intelektinės nuosavybės teisės gynimo proceso dalyviai. Taigi inicijuoti procesą dėl pažeistų teisių į intelektinės veiklos metu gautus rezultatus gali:

- 1) intelektinės nuosavybės teisių turėtojai;
- 2) visi kiti asmenys, turintys teisę naudotis intelektinės nuosavybės teisėmis, šiuo atveju omenyje turimi licenciatų;
- 3) kolektyvinio administravimo institucijos ir
- 4) profesinės gynybos institucijos.²⁵

Matome, kad norminio akto leidėjas ginti intelektinės nuosavybės teises leidžia tiek pačiam intelektinės nuosavybės teisės turėtojui savo iniciatyva, tiek per kolektyvinio administravimo institucijas. Intelektinės nuosavybės teisių turėtojas, siekdamas savo teises ginti nustatyta tvarka (šiuo atveju kalbama apie autorių) privalo nurodyti kūrinio autorystę. Kiti proceso dalyviai ginti teises direktyvos numatyta tvarka gali vadovaudamiesi licenciją arba autoriaus suteikto įgaliojimo pagrindu. Licenciatų ginti intelektinės nuosavybės teises gali neperžengdami licencijoje numatytų ribų.

Direktyvoje 2004/48/EB išsamiai paaiškinama įrodymų pateikimo tvarka bei numatomi įrodymų apsaugos būdai. Intelektinės nuosavybės teisių turėtojas, gindamas savo pažeistas teises privalo pateikti įrodymus. Direktyvos 6 straipsnyje nurodyta, kad ginant pažeistas teises turi būti pateikti tokie įrodymai, kurių pakaktu pretenzijoms paremti. Vadinasi autorius pateikia duomenis, kuriuos įvertinus yra pagrindžiami teiginiai apie pažeistas intelektinės nuosavybės teises bei asmenis pažeidusius tas teises. Direktyva numato, kad ieškovas gindamas pažeistas intelektinės nuosavybės teises tiesiogiai gali neturėti įrodymų dėl jo pažeidžiamų teisių. Tokiu atveju pakanka nurodyti įrodymus, kurie yra atsakovo žinioje. Kaip jau minėjau, be įrodymų pateikimo direktyvoje numatytos ir jų apsaugos priemonės. Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 7 straipsnyje numatyta, kad šalis pateikusi įrodymus pretenzijoms paremti kompetentingos teismo institucijos gali prašyti tinkamų veiksmingų laikinųjų priemonių užtikrinti su įtariamu pažeidimu susijusius įrodymus. Nagrinėjame norminiame akte numatytos sekančios įrodymų užtikrinimo priemonės:

- 1) intelektinės nuosavybės teises pažeidžiančių prekių aprašymas ir
- 2) prekių, medžiagų ir priemonių, kuriomis vykdomi intelektinės nuosavybės teisių pažeidimai poėmis.²⁶

²⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=47466&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.

²⁶ Ten pat. 7 str. 1 d.

Pastarosios priemonės naudojamos užtikrinti įrodymų išsaugojimą iki bylos esminio nagrinėjimo. Šio pobūdžio įrodymų užtikrinimo priemonės dažniausiai taikomos žinant atsakovui, tačiau yra atskiri atvejai, kuomet minėtąsias priemones galima taikyti neišklausius atsakovo. Visų pirma, įrodymų apsaugos priemonės atsakovo neišklausius gali būti taikomos tokiais atvejais kai yra pagrįstai manoma, kad delsimas galėtų padaryti esminę ir nepataisomą žalą intelektinės nuosavybės teisių turėtojui. Mano manymu, šiuo atveju turima omenyje, kad atsakovui neapribojus teisės naudotis prekėmis, medžiagomis ir priemonėmis šis ir toliau vykdys neteisėtą veiklą, kuria bus pažeidžiamos intelektinės nuosavybės teisių turėtojo teisės į intelektinės veiklos rezultatą, dėl ko ieškovas gali patirti materialinių ar moralinių nuostolių. Kitas momentas kad įrodymų užtikrinimo priemonės gali būti taikomos atsakovo neišklausius – kai yra akivaizdi grėsmė, kad įrodymai gali būti sunaikinti. Tokiu atveju intelektinės nuosavybės turėtojas prarastų galimybę pagrįsti savo pažeistas teises.

Siekiant išlaikyti teisingą intelektinės nuosavybės teisių gynimo procesą direktyvoje numatyta, kad taikant įrodymų užtikrinimo priemones, neišklausius atsakovo, suinteresuotosioms šalims apie tai turi būti pranešta nedelsiant, ne vėliau kaip tuoj pat pritaikius priemones. Pritaikius įrodymų apsaugos priemones atsakovui paliekama teisė pateikti parodymus dėl pritaikytų užtikrinimo priemonių. Įvertinus parodymus ir nustačius, kad įrodymų apsaugos priemonės pritaikytos nepagrįstai jos gali būti pakeistos arba atšauktos.

Priėmus sprendimą pritaikyti įrodymų užtikrinimo priemones iš pareiškėjo gali būti pareikalauta pateikti užstatą. Šis, pasirodžius, kad pareiškimas dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo yra nepagrįstas, atitektų antrajai šaliai kaip kompensacija dėl patirtų nuostolių, susijusių su įrodymų užtikrinimo priemonių taikymo.

Intelektinės nuosavybės savininkas, pateikęs pareiškimą dėl pažeistų teisių ir kompetentingos teismo institucijos paprašęs taikyti įrodymų užtikrinimo priemones, patenkinus jo prašymą, įsipareigoja per 20 darbo dienų arba 31 kalendorinę dieną pradėti procesą kompetentingame teisme dėl bylos esmės. Priešingu atveju įrodymų užtikrinimo priemonės atšaukiamos, o intelektinės nuosavybės teisių savininkas atsakovo prašymu gali būti įpareigotas kompensuoti patirtus nuostolius.²⁷

Nagrinėjant pasirinktą temą, siekiant parodyti nagrinėjamo norminio akto įtaką intelektinės nuosavybės teisės globalizacijai, norėčiau panagrinėti dar keletą aspektų reglamentuojamų direktyvoje 2004/48/EB.

Siekiant sėkmingo intelektinės nuosavybės teisių gynimo būtina turėti išsamią informaciją, tačiau vykstant procesui gali būti nustatyta, kad informacijos nepakanka vieniems ar kitiems faktams pagrįsti. Tokiems atvejams direktyvoje numatyta galimybė papildyti informaciją.

²⁷ Ten pat. 7 str. 3 dalis.

Direktyvos 3 skirsnio 8 straipsnyje pasakyta, kad vykstant procesui dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo ir gavus ieškovo pagrįstą ir proporcingą prašymą, kompetentingas teismas asmens, kuris įtariamas intelektinės nuosavybės turėtojo teisių pažeidimu, gali reikalauti pateikti informaciją apie prekių ar paslaugų, pažeidžiančių intelektinės nuosavybės teises, kilmę ir platinimo kanalus. Nagrinėdami šią normą matome, kad reikalavimų, papildomai pateikiamos informacijos turiniui nėra. Informaciją gali sudaryti tiek fizinio, tiek juridinio asmens pažeidusio intelektinės nuosavybės teises anketiniai duomenys. Papildomai pateikiama informacija gali būti apie produktus, paslaugas ir priemones, kuriomis buvo vykdomi intelektinės nuosavybės teisės pažeidimai.

Direktyvoje, siekiant sėkmingai ginti intelektinės nuosavybės teises, yra numatytos sekančios priemonės:

- 1) laikinosios ir prevencinės priemonės;
- 2) atkuriamosios priemonės;
- 3) alternatyvios priemonės.

Laikinių ir prevencinių priemonių pagrindinė paskirtis užkirsti kelią bet kokiems intelektinės nuosavybės teisės pažeidimams, taikant tokias priemones kaip – draudimas verstis veikla, kuria pažeidžiamos intelektinės nuosavybės turėtojo teisės ir poėmis, ši priemonė naudojama siekiant paimti prekes, kurios gali būti intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo dalykas. Kita laikinių ir prevencinių priemonių paskirtis – veiklos, kuria pažeidžiamos intelektinės nuosavybės teisės, padarinių kompensavimas. Šiuo atveju Laikinas ir prevencines priemones sudaro – pažeidėjo turto poėmis, į šią sąvoką įtraukiama ir pažeidėjo sąskaitų blokavimas. Pastaroji priemonė naudojama, kai yra pagrįstas pagrindas manyti, jog įrodžius pažeidėjo kaltę gali kilti grėsmė nukentėjusiojo žalos atlyginimui.

Apibendrinant galime pasakyti, kad laikinosios ir prevencinės priemonės taikomos procesinio nagrinėjimo metu, kai yra pagrindo manyti, kad atsakovas neįvykdys savo išsipareigojimo nukentėjusiajam kompensuoti jo veiksmams padarytos žalos. Taip pat pastarosios priemonės naudojamos, siekiant užkardyti tolesnius atsakovo veiksmus, kuriais pažeidžiamos intelektinės nuosavybės turėtojo teisės.

Nukentėjusysis norėdamas atsakovui taikyti laikinąsias prevencines priemones kreipiasi į teismą motyvuotu prašymu, kartu pateikdamas įrodymus, pagrindžiančius, kad jo teisės į intelektinės nuosavybės teisės saugomas vertybes yra pažeidžiamos arba gresia toks pažeidimas.

Atkuriamosios priemonės – priemonių visuma, taikoma daiktams, kurie kompetentingos institucijos pripažinti, pažeidžiantys intelektinės nuosavybės teises.

Atkuriamąsias priemones sudaro:

- 1) atšaukimas arba galutinis pašalinimas iš prekybos kanalų – nustačius, kad atsakovas, naudoja priemones ar medžiagas prekėms gauti, kuriomis prekiaujant pažeidžiamos intelektinės nuosavybės turėtojo teisės; pastarosios prekės nukentėjusiojo asmens prašymu ir kompetentingo teismo sprendimu gali būti išimtos iš prekybos;
- 2) sunaikinimas – nustačius, kad prieš tai minėtų priemonių nepakanka užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių neliečiamumo teismas gali priimti pastarąjį sprendimą. Šis sprendimas yra gerokai griežtesnis, nes šiuo atveju prekės yra ne tik išimamos iš prekybos bet ir sunaikinamos. Pastaroji priemonė taikoma tuomet, kai intelektinės nuosavybės turėtojui padaroma didelė žala arba manoma, kad nepritaikius šių priemonių žymi žala bus padaryta.

Atkuriamosios priemonės, kaip ir prieš tai aptartos taikomos nukentėjusiojo prašymu. Atkuriamųjų priemonių paskirtis susijusi su intelektinės nuosavybės teisių turėtojo ekonomine nauda. Naudojant atkuriamąsias priemones intelektinės nuosavybės teisių turėtojui siekiama sugrąžinti jam priklausiusią rinkos dalį pašalinant iš jos piratinę produkciją.

Paskutinė 2004/48/EB numatyta priemonė – alternatyvioji. Ši priemonė skirtingai nei prieš tai buvusios taikoma intelektinės nuosavybės teisės pažeidusio asmens prašymu. Tai alternatyva prieš tai aptartoms priemonėms. Ši priemonė pasireiškia per tai, kad pažeidimą padariusio asmens prašymu ir teismo sprendimu vietoj turto paėmimo arba prekių sunaikinimo pažeidėjas gali būti įpareigotas nukentėjusiam asmeniui išmokėti kompensaciją. Alternatyvių priemonių taikymas turi tam tikrą sąlygų. Jos taikomos tik tuomet jei pažeidėjas padarė intelektinės nuosavybės teisės pažeidimą nesuvokdamas tai darantis ir neturėjo galimybių tai suvokti. Kita sąlyga – paskirta sankcija pažeidėjui padarytų neproporcingą žalą, t.y. žala padaryta dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo būtų gerokai mažesnė, nei žala pritaikius intelektinės nuosavybės teisės apsaugos priemones. Trečioji sąlyga – piniginė kompensacija nukentėjusiajai šaliai turi būti pakankama.

Baigiant šią plano dalį norėčiau pabrėžti, kad Europos Sąjungos Parlamento ir Tarybos direktyvos, reglamentuojančios intelektinę nuosavybę, vienodina intelektinės nuosavybės teisinį reglamentavimą tarp Sąjungos šalių – tokiu būdu vykdydama intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją. Globalizacija vykdoma šiose srityse:

- 1) intelektinės nuosavybės objektų apsauga elektroninėje erdvėje;
- 2) intelektinės nuosavybės objektų atgaminimas, transliavimas bei perdavimas visuomenei prieinamais kanalais;
- 3) intelektinės nuosavybės objektų apsaugos būdų, procedūrų ir priemonių.

Išnagrinėjęs pasirinktas direktyvas galiu pasakyti, kad pagrindinė jų užduotis – Sąjungos valstybėse vienodomis sąlygomis užtikrinti intelektinės nuosavybės objektų teisinę apsaugą, nes

esant vienai teisinei sistemai teisėsaugos institucijoms lengviau vykdyti intelektinės nuosavybės apsaugą, o ir patiems autoriams paprasčiau suprasti bei ginti savo teises. Pastebėtina ir tai, kad įtvirtinus aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį yra skatinama kūryba, pasiekiami novatoriški sprendimai. Viso to pasekoje vyksta ekonominis augimas.

Intelektinės nuosavybės, jos apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos mastu būtinas ir dėl to, kad egzistuojant tik nacionaliniam reglamentavimui dėl skirtingų teisinių sistemų bei papročių atsirastų nesuderinamumų, kas apsunkintu vidaus rinkos formavimuisi. Taigi siekiant išvengti minėtų nesklandumų bei iš to kylančių pasekmių intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas būtinas.

Taigi galime daryti išvadą, kad poreikis globalizuoti intelektinės nuosavybės teisę kilo būtent įsisąmoninus, kad intelektinė nuosavybė yra betarpiškai susijusi su ekonominiais ir socialiniais pokyčiais. Kuo geresnė intelektinės nuosavybės apsauga, tuo geresni pokyčiai visuomenės ekonominiame ir socialiniame gyvenime.

Nagrinėjant temą pastebėjome, kad intelektinės nuosavybės teisės globalizavimas vykdomas tiek tarptautiniu, tiek regioniniu lygiu. Taigi gali kilti klausimas, kam reikalingas regioninis reglamentavimas, kai yra tarptautinis? Atsakant į iškeltą klausimą galima būtų pasakyti, kad intelektinės nuosavybės reglamentavimas regioninių lygiu turi dvi esmines priežastis.

1. Formuojant teisinę sistemą regioninių lygmeniu atkreipiamas dėmesys į tai, kad tam tikrą geografinę erdvę apimantis regionas vienija valstybes, kuriose dėl panašių gyvenimo sąlygų yra susiformavę panašūs papročiai. Visuomenėje, kurioje yra panašūs paprotiniai santykiai, yra nusistovėjusios vienodos elgesio normos. Dėl šios priežasties regioninių lygiu kuriama teisinė sistema bus veiksmingesnė nei sistema, vienijanti skirtingus papročius turinčią visuomenę. Būtent dėl išvardintų priežasčių intelektinės nuosavybės globalizavimas regioninių (Europos Sąjungos) lygiu yra reikalingas.

2. Kitas momentas dėl ko nepakanka intelektinės nuosavybės teisės reglamentavimo tarptautiniu mastu ir būtinas minėtų teisės normų globalizavimas Europos Sąjungos lygiu – Europos Sąjungos direktyvos numato palankesnę režimą nei tarptautiniai norminiai aktai. Palankesnis režimas pasireiškia tuo, kad vykdant intelektinės nuosavybės globalizaciją regioniniu mastu yra atsižvelgiama į vidaus rinkos konkurencingumo poreikius, egzistuojančios teisinės sistemos principus. Taigi, formuojant bendrijos teisinę sistemą, intelektinės nuosavybės reglamentavimo srityje, teisės normos yra lengviau įsisavinamos nacionalinėse teisinėse sistemose, nei vykdant intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją tarptautiniu lygiu. Pastaruoju atveju būtina priimti daugybę papildomų teisės aktų.

Globalizacijos poveikis nacionalinėms teisės sistemoms

Nagrinėdamas tarptautinius intelektinės nuosavybės teisės aktus pastebėjau, kad tiek Berno konvencijoje dėl Literatūros ir meno kūrinių apsaugos, tiek Europos Parlamento ir Tarybos direktyvose, tiek Pasaulio prekybos organizacijos Sutartyje dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, tiek kitose tarptautiniuose sutartyse, reglamentuojančiuose intelektinės nuosavybės teisinę apsaugą, valstybių narių reikalaujama priimti teisės aktus, reikalingus tarptautinių sutarčių normoms inkorporuoti į nacionalinius teisės aktus. Atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių intelektinę nuosavybę turinį bei kiekį galime daryti išvadą, kad valstybių narių teisės normos dėl intelektinės nuosavybės apsaugos vienodėja. Šį reiškinį bei iš jo kylančias pasekmes aptarsiu šioje plano dalyje.

Išsamus tarptautinis intelektinės nuosavybės reglamentavimas įtakojo ir intelektinės nuosavybės teisei apsaugai mūsų valstybėje. Taigi toliau savo darbe nagrinėsiu intelektinės nuosavybės globalizacijos poveikį Lietuvos Respublikos teisei sistemai, reglamentuojančiai intelektinę nuosavybę.

Lietuva atgavusi nepriklausomybę savo teisiniuose aktuose neturėjo jokių normų dėl intelektinės nuosavybės apsaugos, taip buvo dėl to, kad iki nepriklausomybės atgavimo visa nuosavybė buvo kolektyvinė. Vėliau formuojantis demokratinėi valstybei, kurioje ginamos privačios nuosavybės teisės, asmens ūkinės veiklos laisvė bei iniciatyva, iškilo poreikis saugoti asmens nuosavybę, įskaitant ir intelektinę.

1992 m. Lietuva tapo Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacijos nare. Įstodama į šią organizaciją mūsų valstybė įsipareigojo:

1) pasirašyti bei priimti Berno bei Paryžiaus konvencijas dėl intelektinės nuosavybės apsaugos;

2) tapti Jungtinių Tautų Organizacijos nare,²⁸

Lietuva įstodama į Pasaulio intelektinės nuosavybės organizaciją prisiėmė daugybę įsipareigojimų. Valstybė privalo nacionalinę teisinę sistemą papildyti teisės aktais atitinkančiais tarptautinius teisės aktus bei aktais leisiančiais juos įgyvendinti. 1994 m. gegužės 17 d. priimamas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo. Šiuo įstatymu Civilinis kodeksas papildomas ketvirtuoju skyriumi „Autorinė teisė“. Nuo tada mūsų Respublikoje pradedamos saugoti intelektinės nuosavybės teisės.²⁹ 1994 m. gegužės 17 d. pakeitimais į civilinį kodeksą įtraukiamos intelektinės nuosavybės teisės

²⁸ <http://www.wipo.int/about-wipo/en/members/index.html>

²⁹ Guobys V. Intelektinės nuosavybės apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 1995. P. 25.

normos, reglamentuojančios autorinės bei pramoninės nuosavybės teises, numatytas tarptautiniuose susitarimuose. Šiuo atveju matome, kad Lietuva nekuria teisės normų, dėl intelektinės nuosavybės teisių apsaugos. Pastarosios teisės normos yra perimamos iš tarptautinių susitarimų. Intelektinės nuosavybės globalizacija tiesiogiai įtakojo Lietuvos Respublikos teisės normų, reglamentuojančių intelektinę nuosavybę bei jos apsaugą, atsiradimą. Šiuo atveju išvelgiu teigiamą globalizacijos poveikį. Jauna valstybė neturėdama savo teisinės sistemos intelektinės nuosavybės objektų apsaugai teisės normas perima iš tarptautinių susitarimų. Valstybei, siekiančiai integruotis į tarptautinę visuomenę, plėtoti tarptautinius ekonominius santykius, nenaudinga kurti savo teisinės sistemos dėl intelektinės nuosavybės apsaugos. Teisinių sistemų skirtumai trukdytų plėtoti prekybinius santykius intelektinės nuosavybės objektais, apsunkintų intelektinės nuosavybės apsaugą tarptautiniu mastu, būtų sunku sukurti aplinką sveikai tarptautinei konkurencijai. Taigi valstybė kurdama intelektinės nuosavybės apsaugos sistemą, paremtą tarptautinėmis sutartimis, užtikrina vienodą ir vieningą, laikmečio reikalavimus atitinkančią intelektinės nuosavybės apsaugą.

Reaguojant į vykdomą intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją, Lietuvos Respublikos Seimas 1996 m. sausio 30 d. priima Kompiuterinių programų ir duomenų bazių apsaugos įstatymą.³⁰ Šis norminis aktas atitinka Berno konvencijoje bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 91/250/EEB įtvirtintas nuostatas. Taigi pastebima, kad mūsų valstybė, kurdama teisinę sistemą, intelektinės nuosavybės apsaugos srityje, yra tiesiogiai įtakojama tarptautinių norminių aktų.

1996 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas priima administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymą, kurio pagrindu administracinių teisės pažeidimų kodekse atsiranda norma, numatanti administracinę atsakomybę už neteisėtą kūrinių atgaminimą, paskleidimą ar viešas atlikimą.

Nesunkiai galime pastebėti, kad 1996 metais priimant Lietuvos Respublikos Kompiuterinių programų ir duomenų bazių apsaugos įstatymą bei Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksą papildant 214¹⁰ straipsniu mūsų valstybėje yra tęsiamas intelektinės nuosavybės teisinės sistemos formavimas. Nacionalinės teisinės sistemos kūrimas neapsieina be tarptautiniuose teisės aktuose dėl intelektinės nuosavybės apsaugos įtvirtintų nuostatų.

Lietuva vykdydama savo tarptautinius įsipareigojimus 1999 metais priima, intelektinę nuosavybę išsamiau reglamentuojantį teisės aktą, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą. Šis teisės aktas, kaip ir prieš tai aptarti nacionaliniai norminiai aktai, buvo paremtas tarptautiniais susitarimais dėl intelektinės nuosavybės teisinės apsaugos. 1999 m. gegužės 18 d. priėmus Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą netenka

³⁰ Lietuvos Respublikos kompiuterinių programų ir duomenų bazių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 18-456

galios šie norminiai aktai: Civilinio kodekso Ketvirtasis skyrius „Autorinė teisė“ ir Penktasis skyrius taip pat Kompiuterių programų ir duomenų bazių teisinės apsaugos įstatymas.

Mūsų valstybė nuo 1995 metų ėmė siekti narystės Pasaulio prekybos organizacijoje. Šios organizacijos steigimo sutarties 2 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Organizacijos steigimo sutarties prieduose įtraukti dokumentai yra nagrinėjamos sutarties sudedamosios dalys ir yra privalomos visoms valstybėms narėms. Taigi valstybė norėdama tapti Pasaulio prekybos organizacijos nare nacionalinius teisės aktus turi suderinti su Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartyje nurodytais dokumentais, tame tarpe ir su Sutartimi dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. 1999 m. priimtame Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme yra apjungiamos Civilinio kodekso Ketvirtajame bei Penktajame skyriuose įtvirtintos nuostatos su Kompiuterių programų ir duomenų bazių teisinės apsaugos įstatyme įtvirtintomis nuostatomis. Pastarasis norminis aktas vartotojui yra patogesnis ir geriau suprantamas, kadangi jame yra susistemintos visos autorines teises reglamentuojančios teisės normos. Naujasis Lietuvos Respublikoje intelektinę nuosavybę reglamentuojantis teisės aktas yra suderintas su tuo metu priimtais naujais tarptautiniais norminiais aktais. Dėl šios priežasties nacionaliniame norminiame akte detaliau reglamentuojama ne tik intelektinės nuosavybės materialioji teisė, bet pradedami reguliuoti procesiniai intelektinės nuosavybės apsaugos veiksmais. Procesiniai veiksmai numatyti nagrinėjamo įstatymo VI skyriuje. Panagrinėję VI autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo skyrių nesunkiai pastebėsime, kad jame numatytos tos pačios normos, kurias įtvirtina Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 3 dalis. Mūsų valstybė, siekdama įgyvendinti tarptautinius reikalavimus, įstatyme numato intelektinės nuosavybės teisių užtikrinimo tvarką, kuri leistų imti efektyvių priemonių prieš intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus.

Iš išdėstyto darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, kaip ir tuo metu galiojusio civilinio kodekso VI skyrius, kuriame reglamentuojama intelektinė nuosavybė, nėra nacionalinių moralės normų pagrindu atsiradusi teisinė norma. Šis įstatymas nacionalinėje teisinėje sistemoje atsirado tarptautinių teisinių santykių pagrindu, vykstant intelektinės nuosavybės globalizacijai.

2000 m. balandžio 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas priima įstatymą dėl Baudžiamojo kodekso 142, 308, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 142⁽¹⁾, 142⁽²⁾, 142⁽³⁾ straipsniais įstatymą. Šiuo įstatymu mūsų šalies intelektinės nuosavybės apsaugos teisinėje sistemoje įtvirtinamos nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės atsiradimo už veikas, atliekamas aktyviais veiksmais pažeidžiant autorių, gretutinių teisių bei pramoninės nuosavybės teisių turėtojų teises į jiems priklausančius intelektinės nuosavybės objektus. Šiuo atveju matome, kad Lietuvos Respublikos intelektinės nuosavybės objektų teisinės apsaugos sistemoje

yra numatytos civilinio, administracinio bei baudžiamojo pobūdžio poveikio priemonės už teisės normų, reglamentuojančių intelektinę nuosavybę, pažeidimus. Norėčiau paminėti, kad baudžiamosios poveikio priemonės, už intelektinės nuosavybės teisės normų pažeidimus, mūsų teisinėje sistemoje kildinamos iš Pasaulio prekybos organizacijos sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 61 straipsnio. Šiame straipsnyje numatyta, kad už tyčinius intelektinės nuosavybės objektų suklastojimus ar piratavimą jais komerciniu mastu turi būti numatytas baudžiamasis procesas bei bausmės.

2003 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu Nr. IX – 1355 priėmė Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymą. Naujoje įstatymo redakcijoje yra patikslinamos vartojamos sąvokos. Nagrinėjamo norminio akto 17 str. (Teisė į pajamų už perparduotą meno kūrinio ar rankraščio originalą dalį) 2 d. matome šiame straipsnyje vartojamos meno kūrinų sąvokos patikslinimą. Įstatyme vartojamos sąvokos analogiškai paaiškinamos ir kituose įstatymo straipsniuose. Siekiant, kad įstatymas būtų gerai suprantamas jame nėra nereikalingų paaiškinimų ar nereikšmingų aptarimų. Kalbant apie 2003 m. kovo 5 d. priimtą Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą kitas svarbus momentas – įstatymas suderintas ne tik su tarptautiniais susitarimais ar konvencijomis, bet ir su Europos sąjungos direktyvomis.³¹

Atsižvelgiant į technologinę plėtrą, kuri neaplenkė ir Lietuvos, iškilo poreikis detaliau reglamentuoti elektroninėje erdvėje naudojamų intelektinės nuosavybės objektų teisinę apsaugą. Dėl to naujajame Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme atsiranda normos reglamentuojančios technines intelektinės nuosavybės objektų apsaugos priemones (74 -75 straipsniai). 2000 m. balandžio 20 d. Baudžiamojo kodekso papildyme numatytos teisinės pasekmės už tyčinių techninių apsaugos priemonių pašalinimą.³² Baudžiamojo pobūdžio teisinės pasekmės yra numatytos ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, įsigaliojusio nuo 2000 m. spalio 25 d., 194 str. Atsižvelgiant į Direktyvos 2001/29/EB reikalavimus, praktikoje iškylančias problemas ir tarptautinių sutarčių reikalavimus 2003 m. priimtame Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, palyginus su prieš tai buvusiu, įtvirtintas tobulesnis autorių teisių ir gretutinių teisių gynimo teisinis reglamentavimas:

- 1) praplėstas autorių teisių ir gretutinių teisių gynimo būdų sąrašas;
- 2) naujajame įstatyme įtvirtinta nuostata, draudžianti atlikti veiksmus, keliančius realią teisių pažeidimo arba žalos atsiradimo grėsmę (77 str. 1 d. 3 p.), kitaip tariant, numatyta prevencinio ieškinio galimybė.

³¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo priedas // Valstybės žinios 2003 Nr. 28-1125.

³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 142, 308, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 142⁽¹⁾, 142⁽²⁾, 142⁽³⁾ įstatymas. 5 str. // Valstybės žinios 2000 Nr. 38-1045.

Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos 2004 m. liepos 22 d. pateiktame Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymo aiškinamajame rašte yra nurodyta, kad pagrindinis 2003 m. kovo 5 d. priimto Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymo tikslas – suderinti autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos nuostatas su 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB. Šiame įstatyme taip pat tobulinama autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugą atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, susijusius su Pasaulio prekybos organizacijos Sutartimi dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartimi, Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartimi.

Matome, kad 2003 m. kovo 5 d. priimtas Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, kaip ir prieš tai aptarti, yra kuriamas tarptautinių įsipareigojimų pagrindu. Nacionalinių teisės normų, reglamentuojančių intelektinės nuosavybės teisės apsaugą, suderinimas su tarptautinėmis teisės normomis padeda išvengti neaiškumų ar nesusipratimų plėtojant tarptautinius santykius kultūrine ar socialine linkme. Turint tinkamai reglamentuotą, visuotinai priimtą ir suprantamą, intelektinės nuosavybės teisinę sistemą galima pasiekti aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį, kas skatina kūrybingumą ir investicijas kultūros bei pramonės srityje.

Darytina išvada, kad visi pokyčiai teisės aktuose, reglamentuojančiuose intelektinę nuosavybę Lietuvoje, įvyko atsiradus naujoms intelektinės nuosavybės teisės normoms tarptautiniu mastu. Taigi visi pokyčiai Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, reglamentuojant intelektinę nuosavybę, įvyko tarptautiniame kontekste. Tai reiškia, kad mūsų valstybė, siekdama tapti pilnateise tarptautinių organizacijų nare, privalėjo savo teisinėje sistemoje inkorporuoti tarptautinius teisės aktus reglamentuojančius intelektinę nuosavybę. Ką mes ir matome išnagrinėję Lietuvos Respublikos teisės aktų, reguliuojančių intelektinę nuosavybę, kitimą bei jo priežastis.

Kalbant apie intelektinės nuosavybės teisės globalizacijos poveikį nacionalinėms teisinėms sistemoms pastebėtina, kad egzistuojant vieningai intelektinės nuosavybės teisei sistemai intelektinės nuosavybės turėtojams yra paprasčiau ginti jiems priklausančias teises. Taip yra dėl to, kad esant vieningai teisei sistemai lengviau suvokti teisinius apsaugos principus. Intelektinės nuosavybės turėtojams nereikia žinoti kiekvienos pasaulio valstybės, su kuria jis siekia užmegzti bei plėtoti su intelektinės nuosavybės objektais susijusius santykius, teisės normų reglamentuojančių intelektinę nuosavybę. Pakanka suvokti bendras tarptautinėse Sutartyse ar Konvencijose įtvirtintas nuostatas. Šiuo atveju intelektinės nuosavybės teisės normų vienodėjimą laikičiau teigiamu reiškiniu, nes padedama įgyvendinti savininkui priklausančias teises.

Kitas intelektinės nuosavybės globalizacijos teigiamas momentas – jaunos į pasaulines organizacijas siekiančios integruotis valstybės neturėdamos nacionalinės teisinės sistemos, intelektinės nuosavybės objektų apsaugai, teisės normas perima iš tarptautinių susitarimų. Tokiu būdu valstybės savo teisinėse sistemose įtvirtina visuotinai priimtinas teisės normas, kurios įgyvendinamos tarptautinius reikalavimus atitinkančiomis priemonėmis. Valstybė priimdama tarptautinius teisės aktus plėtoja bendrą teisinę sistemą, kuri, kaip ankščiau minėjau, palengvina intelektinės nuosavybės teisių įgyvendinimą. Valstybei, siekiančiai integruoti į tarptautinę visuomenę, plėtoti tarptautinius ekonominius santykius nenaudinga kurti savo teisinės sistemos dėl intelektinės nuosavybės apsaugos. Dėl teisės normų atsirandantys skirtumai trukdytų plėtoti prekybinius santykius intelektinės nuosavybės objektais, apsunkintų intelektinės nuosavybės apsaugą tarptautiniu mastu, būtų sunku sukurti aplinką sveikai tarptautinei konkurencijai. Taigi vykstant intelektinės nuosavybės globalizacijai naujos, tarptautiniais susitarimais pagrįstų organizacijų, narės, kurdamos intelektinės nuosavybės apsaugos sistemą, paremtą tarptautinėmis sutartimis, ne tik užtikrina vienodą ir vieningą, laikmečio reikalavimus atitinkančią intelektinės nuosavybės apsaugą, bet ir sumažina išlaidas, skirtas intelektinės nuosavybės teisinės apsaugos sistemos kūrimui.

Atsižvelgiant į šiuo metu esantį technologinį išsivystymą bei rašto darbe aptartus tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius intelektinę nuosavybę, galima būtų pasakyti, kad egzistuojančios teisės normos atitinka technologinį išsivystymą. Šiuo atveju intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją galima būtų įvertinti kaip teigiamą reiškinį, tačiau yra ir kita medalio pusė. Dėl intensyvios intelektinės nuosavybės globalizacijos, nacionalinėse teisinėse sistemose vyksta atotrūkis nuo nacionalinių teisės tradicijų. Formuojant intelektinės nuosavybės teisinę sistemą, paremtą tik tarptautiniuose norminiuose aktuose įtvirtintais principais, neišlaikomas nacionalinės teisinės sistemos vientisumas, dėl ko pasunkėja norminių aktų įgyvendinimas. Apie vangiai įgyvendinamas intelektinės nuosavybės apsaugos teisės normas galime pamatyti ir iš Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūros pateiktų duomenų apie agentūros vykdomą veiklą. Išanalizavę pateiktus duomenis matome, kad per 2003 metus agentūra išnagrinėjo 2 civilines bylas dėl autorių teisių pažeidimo į vizualinius meno kūrinius, 6 administracines bylas dėl autorių teisių pažeidimo bei 187 bylas muzikos kūrinių srityje.³³

Nagrinėdami tarptautines sutartis ir nacionalinius norminius aktus galime pastebėti principus, kurie perimti iš tarptautinių intelektinę nuosavybę reglamentuojančių teisės normų. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties pasirašytos 1994 m. balandžio 15 d. 1C priede įtvirtintos Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 61 straipsnyje nurodyta, kad valstybės narės nacionaliniuose teisės aktuose turi numatyti, kad dėl tyčinio prekės

³³ <http://www.latga.lt/index.php?lang=lt&item=juridinis>; 2004 m. lapkričio 22 d.

ženklų ar autorių teisių piratavimo komerciniu mastu būtų taikomas baudžiamasis procesas ir bausmės. Nagrinėdami 1961 m. Baudžiamojo kodekso 142, 142¹, 142², 143³ straipsnius (2000 m. balandžio 20 d. įstatymo Nr. VIII-1646) bei 2000 m. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 192, 193, 194 straipsnius pastebime, kad minėtose normose įtvirtintas subjektyviosios pusės požymis – komerciniai tikslai. Iki šiol mūsų valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už veikas atliktas esant komerciniams tikslams. Komerciniai tikslai – tai požymis turintis reikšmės nusikalstamos veiklos klasifikavimui, perimtas iš tarptautinių teisės normų. Kadangi šis požymis naujas ir mūsų teisinėje sistemoje nėra tiksliai suprantamas, kyla problemų klasifikuojant veikas pagal baudžiamosios teisės normas, saugančias intelektinės nuosavybės objektus. Baudžiamajame įstatyme įtvirtinus teisės normas dėl intelektinės nuosavybės apsaugos, pagrįstas nacionaliniais teisės principais nekiltų problemų klasifikuojant veikas, kuriomis kėsinamasi į intelektinės nuosavybės saugomus objektus. Taigi problemą būtų galima išspręsti teisės norma, kurioje įtvirtintas subjektyviosios pusės požymis – komerciniai tikslai pakeičiant jį požymį – savanaudiški tikslai. Šiuo atveju nekiltų problemų dėl nusikalstamos veiklos klasifikavimo ir nereikėtų įrodinėti, kad įtariamasis atlikdamas nusikalstamą veiką siekė piniginio atlygio. Subjektyviosios pusės požymis – savanaudiški tikslai mūsų baudžiamajame įstatyme egzistuoja nuo baudžiamojo įstatymo priėmimo. Taigi yra susiformavusi teisės taikymo tradicija. Pastebėtina ir tai, kad baudžiamajame įstatyme vietoj subjektyviosios pusės požymio – komerciniai tikslai įtvirtinus savanaudiškus tikslus baudžiamoji atsakomybė galėtų atsirasti ne tik už intelektinės nuosavybės objektų neteisėtą atgaminimą, importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą komercijos tikslais, kaip tai numatyta baudžiamajame įstatyme, bet ir už analogiškus veiksmus, jei asmuo juos atlieka siekdamas asmeninės naudos, kuri gali ir neturėti piniginės išraiškos.

Nagrinėdamas 2002 m. sausio 29 d. – 2004 m. lapkričio 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis pastebėjau, kad kyla ginčų dėl veikos, pažeidžiančios intelektinės nuosavybės teisę, kvalifikacijos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtose bylose skundžiamos žemesnių instancijų teismų priimtose nutartyse. Skunduose nurodoma, kad veikos, kuriomis pažeidžiami gretutinių teisių saugomi objektai negali būti kvalifikuojamos pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 192 straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio atgaminimą, importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą komercijos tikslais. 2004 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Aukščiausiasis teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-799/2003 priima nutartį, kurioje paaikšina, kad 2000 m. Baudžiamojo kodekso 192 straipsnyje įtvirtinta norma draudžia ne tik autorių teisių bet ir gretutinių teisių pažeidimus ir neteisėtų fonogramų kopijų platinimą.³⁴

³⁴ <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=24878>; 2004 m. gruodžio 6 d.

Apibendrinant išdėstyta galima pasakyti, kad ginčai dėl teisės normų reglamentuojančių intelektualinę nuosavybę taikymo kyla būtent dėl to, kad pastarosios teisės normos yra perimtos iš tarptautinių teisės aktų ir nėra suderintos su nacionaline teisine sistema, naujos sąvokos nėra aiškios, nėra naujų teisės normų taikymo tradicijų.

Vykstant intelektualinės nuosavybės globalizacijai savininkui atsiveria platesnės galimybės vystyti prekybą intelektualinės nuosavybės objektais. Bendraujant su tomis valstybėmis, kurios turi gilią patirtį intelektualinės nuosavybės apsaugos srityje (Prancūzija, Didžioji Britanija, Vokietija, Italija) neiškyla pavojų dėl neteisėtų, neturint licencijos ar autorinės sutarties, intelektualinės veiklos rezultatų panaudojimo. Taip yra dėl to, kad santykiai, kylantys dėl intelektualinės nuosavybės objektų, tarp išsivysčiusių valstybių reguliuojami tarptautinėmis sutartimis, konvencijomis ar regioniniais teisės aktais, numatančiais ne tik pačių intelektualinės nuosavybės objektų reglamentavimą, bet ir procesinius veiksmus intelektualinės nuosavybės teisėms apginti. Skirtingai yra su trečiojo pasaulio valstybėmis, kurios nesuvokdamos intelektualinės nuosavybės svarbos ateities ekonomikai ar socialiniam bei kultūriniam vystimuisi, arba tai suvokdamos nepakankamai rūpinasi arba visiškai nesirūpina intelektualinės nuosavybės objektų apsauga. Intelektinės nuosavybės savininkas vystydamas ekonominius prekybinius santykius intelektualinės nuosavybės objektais su pastarosiomis valstybėmis neturi priemonių bei būdų užtikrinti jam priklausančias intelektualinės nuosavybės teises. Taip yra dėl keleto priežasčių. Viena iš priežasčių - ekonominio, socialiniu ar kultūriniu požiūriu silpnai išsivysčiusios valstybės dažniausiai nėra prisijungusios prie tarptautinių teisės aktų, arba prisijungusios, tačiau joms taikomos įvairios pereinamojo laikotarpio lengvatos. Pastarąsias numato tiek Berno konvencija, tiek Sutartis dėl intelektualinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, tiek kiti tarptautiniai susitarimai. Neretai nacionalinė teisinė sistema nepakankamai reglamentuoja intelektualinės nuosavybės apsaugą. Aptariamų valstybių nacionalinės teisinės sistemos nenumato efektyvių kovos su intelektualinės nuosavybės teisių pažeidimais priemonių. Taip buvo mūsų valstybėje iki 1994 metų kai buvo papildytas 1964 m. civilinis kodeksas. Iki tol mūsų teisinėje sistemoje nebuvo teisės normų, leidžiančių bent minimaliai vykdyti efektyvią intelektualinės nuosavybės apsaugą. Nesant norminės bazės, reglamentuojančios intelektualinės nuosavybės apsaugą sudaromos palankios sąlygos piratavimui. Pastaraisiais veiksmais daroma žala tiek intelektualinės nuosavybės savininkams, tiek valstybėms. Šiuo atveju intelektualinės nuosavybės globalizacijos neigiamas pobūdis pasireiškia per tai, kad didėjanti intelektualinės nuosavybės svarba ir nepakankamas valstybės institucijų dėmesys intelektualinės nuosavybės apsaugai iššaukia tokius veiksmus kaip piratavimą intelektualinės nuosavybės objektais. Dėl ko nukenčia intelektualinės nuosavybės kūrėjai bei teisių turėtojai negaudami suplanuotų pajamų, dėl ko mažėja kūrybinis potencialas. Valstybė,

kurioje didelę dalį intelektualinės nuosavybės objektų sudaro piratinė produkcija, praranda mokesčius bei užsienio investicijas.

Baigiant šią plano dalį, galima būtų pasakyti, kad intelektualinės nuosavybės globalizacijos poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms priklauso nuo pačios valstybės. Būtent nuo valstybės poreikio integruotis į tarptautinę visuomenę, nuo siekio aktyviai dalyvauti vykdant intelektualinės nuosavybės plėtrą ir su tuo susijusio ekonominio, kultūrinio bei socialinio vystimosi priklauso poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms.

Išvados

Pagrindinė intelektinės nuosavybės teisės funkcija — tam tikrų išimtinių teisių intelektualinio kūrinio autoriui pripažinimas bei tų teisių apsauga.

Intelektinė nuosavybė yra savarankiška nuosavybės teisės rūšis, intelektinės nuosavybės turėtojams užtikrinanti intelektinių kūrinių valdymą, naudojimą ir disponavimą, bei garantuojanti apsaugą nuo neteisėto naudojimo. Intelektinės nuosavybės teisės turinys susideda iš turtinių ir neturtinių teisių komplekso, kur turtinės teisės yra kildinamos iš neturtinių teisių.

Poreikis globalizuoti intelektinės nuosavybės teisės normas kilo iš to, kad visose išsivysčiusiose valstybėse augo intelektinės nuosavybės saugomų objektų vertė, o esant universaliam intelektinės nuosavybės pobūdžiui skirtingų teisės normų egzistavimas negalėjo užtikrinti efektyvaus kiekvieno intelektinės nuosavybės teisių turėtojo apsaugos. Vien tik nacionalinėmis teisės normomis efektyvių rezultatų vykdant intelektinės nuosavybės objektų apsaugos pasiekti neįmanoma.

Intelektinės nuosavybės teisės globalizacija prasidėjo 1886 m. rugsėjo 9 d., priėmus Berno konvenciją dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Tai pirmasis tarptautinis norminis aktas, nustatantis bendras teisinės intelektinės nuosavybės reguliavimo sritis. Ši konvencija — tarptautinis norminis aktas, kuriuo pradedama intelektinės nuosavybės teisės globalizacija. Konvencijoje įtvirtinami esminiai principai, kurie naujose teisinėse normose yra tikslinami, bei numatomas jų procesinis įgyvendinimas.

Intelektinės nuosavybės teisės globalizacija vykdoma šiose srityse:

- 1) nacionalinių norminių aktų suvienodinimas, padarant autorius lygiateisiais;
- 2) vienodų intelektinės nuosavybės objektų apsaugos sąlygų nustatymas;
- 3) vieningų priemonių, būdų ir procesų intelektinės nuosavybės savininkų teisėms užtikrinti nustatymas.

Prie spartaus intelektinės nuosavybės teisės globalizacijos prisidėjo tiek globalaus pobūdžio, tiek regioninio pobūdžio tarptautinės teisės aktai. Taigi gali kilti klausimas, kam reikalingas regioninis reglamentavimas, kai yra tarptautinis? Yra kelios tokio reglamentavimo priežastys:

- 1) formuojant teisinę sistemą regioniniu lygmeniu atkreipiamas dėmesys į tai, kad tam tikrą geografinę erdvę apimantis regionas vienija valstybes, kuriose dėl panašių gyvenimo sąlygų yra susiformavę panašūs papročiai. Visuomenėje, kurioje yra panašūs paprotiniai santykiai, yra nusistovėjusios panašios elgesio normos. Dėl šios priežasties regioniniu lygiu kuriama teisinė sistema bus veiksmingesnė nei sistema, vienijanti skirtingus papročius turinčią visuomenę.

Būtent dėl išvardintų priežasčių intelektinės nuosavybės globalizavimas regioniniu (Europos Sąjungos) lygiu yra reikalingas.

2) Kitas momentas, dėl ko nepakanka intelektinės nuosavybės teisės reglamentavimo tarptautiniu mastu ir būtinas minėtų teisės normų globalizavimas Europos Sąjungos lygiu, – tai, kad Europos Sąjungos direktyvos numato palankesnę režimą nei tarptautiniai norminiai aktai. Palankesnis režimas pasireiškia tuo, kad vykdant intelektinės nuosavybės globalizaciją regioniniu mastu yra atsižvelgiama į vidaus rinkos konkurencingumo poreikius, egzistuojančios teisinės sistemos principus. Taigi, formuojant bendrijos teisinę sistemą intelektinės nuosavybės reglamentavimo srityje teisės normos yra lengviau įsisavinamos nacionalinėse teisinėse sistemose, nei vykdant intelektinės nuosavybės teisės globalizaciją tarptautiniu lygiu. Pastaruoju atveju būtina priimti daugybę papildomų teisės aktų.

Pokyčiai tarptautiniuose intelektinę nuosavybę reguliuojančiuose teisės aktuose tiesiogiai įtakoja intelektinės nuosavybės teisės normas Lietuvoje.

Egzistuojant vieningai intelektinės nuosavybės teisei sistemai intelektinės nuosavybės turėtojams yra lengviau ginti jiems priklausančias teises, nes lengviau suvokti teisinius apsaugos principus.

Dar vienas teigiamas intelektinės nuosavybės globalizacijos momentas – vykstant intelektinės nuosavybės globalizacijai naujos tarptautiniais susitarimais organizacijų narės, kurdamos intelektinės nuosavybės apsaugos sistemą, paremtą tarptautinėmis sutartimis, ne tik užtikrina vienodą ir vieningą, laikmečio reikalavimus atitinkančią intelektinės nuosavybės apsaugą, bet ir prisideda prie kultūrinių, socialinių bei ekonominių santykių plėtojimo, dėl ko didėja investicijos į intelektinę nuosavybę.

Greta išdėstytų teigiamų reiškinių intelektinės nuosavybės teisės globalizacija turi ir neigiamas.

Dėl intensyvios intelektinės nuosavybės globalizacijos, nacionalinėse teisinėse sistemose vyksta atotrūkis nuo nacionalinių teisės tradicijų. Formuojant intelektinės nuosavybės teisinę sistemą, paremtą tik tarptautiniuose norminiuose aktuose įtvirtintais principais, neišlaikomas nacionalinės teisinės sistemos vientisumas, dėl ko pasunkėja norminių aktų įgyvendinimas konkrečioje šalyje.

Dėl sparčiai vykdomo intelektinės nuosavybės globalizavimo ir orientavimosi tik į norminių aktų, atitinkančių tarptautinius susitarimus, kūrimą atitrūkstama nuo pagrindinės intelektinės nuosavybės teisės paskirties.

Baigdamas darbą, norėčiau paminėti, kad, siekiant maksimalios naudos iš intelektinės nuosavybės globalizacijos, daugiau dėmesio turėtų būti skiriama teisės normų įgyvendinimui, nepamirštant pagrindinių intelektinės nuosavybės teisės tikslų. Neturėtų būti beprasmiu

tarptautinių norminių aktų inkorporavimo į nacionalines teisinės sistemas, nesuderinus jų su jau egzistuojančiomis teisinėmis tradicijomis.

Summary

The changing situation in the economic and social lives, various technological innovations and rising demand to protect intellectual property efficiently induce the passing of new international laws reglamenting intellectual property. The international reglamenting of intellectual property affects national law systems involving it.

Progressive means of communication and information transmission as well as international and regional reglamenting of intellectual property leads to the globalization of the law of intellectual property.

In this work there are analyzed international legislations, most affecting the globalization of the intellectual property law. There are shown the reasons of rise of such a phenomenon.

There are shown fields in which the globalization of the intellectual property takes part and it is studied international agreements, conventions, directives of European Parliament and European Council, related to intellectual property.

Attempting to perceive what is the globalization of the intellectual property and how does it affect national systems of law, it is studied several ways of international reglamentation of the objects of intellectual property - global and regional, and the demand of such a classification is shown as well.

In the last part of this work it is analyzed the influence of the globalization of intellectual property over the national law systems. It is also studied how the globalization of the law of intellectual property affects the law system in our country. There are described 5 the most important stages for the of the law system of intellectual property in Lithuania. At the end of this work there are given the sequences of the globalization of the law of intellectual property.

Literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija : LR piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume .- Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo m-jos, 1996 m.
2. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 1996 m. liepos 3 d. // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 73-1741.
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 35, 142, 308, 321(2) straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 142(1), 142(2), 142(3) straipsniais įstatymas 2000 m. balandžio 20 d. // Valstybės žinios 2000 m. Nr. 38-1054.
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios 2000 Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas 1999 m. gegužės 18 d. // Valstybės žinios 1999 m. Nr. 50-1598.
6. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas 2003 m. kovo 5 d. // Valstybės žinios 2003 m. Nr. 28-1125.
7. Lietuvos Respublikos kompiuterių programų ir duomenų bazių teisinės apsaugos įstatymas 1996 m. sausio 30 d. // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 18-456.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo 1994 m. gegužės 17 d. // Valstybės žinios 1994 m. Nr. 44-805.
9. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios 2000 m. 74-2262.
10. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=36207&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.
11. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 92/100/EEB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=23829&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.
12. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 93/83/EEB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=36653&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.

13. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (93/98/EEB) dėl autorių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=36651&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.
14. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=34570&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.
15. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=22767&Condition2=>; 2004 m. lapkričio 5 d.
16. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo // [http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=47466&Condition2 =](http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=47466&Condition2=); 2004 m. lapkričio 5 d.
17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.: ratifikuota 1993 m. gegužės 14 d.// Valstybės žinios 1995 m. Nr. 40-987.
18. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios 1996 m. Nr. 55-1291.
19. Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios 2001 m. Nr. 46-1620.
20. Madrido sutartis dėl tarptautinės ženklų registracijos Priimta 1891 m. balandžio 14 d., peržiūrėta 1967 m. liepos 14 d. Stokholme ir pataisyta 1979 m. rugsėjo 28 d. Ženevoje // <http://www.vpb.lt/klasifik/madridas.html>; 2004 m. spalio 10 d.
21. Tarptautinė Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos. 1961 m. // <http://www.lrkmlt/index.php?ItemId=19684>; 2004 m. lapkričio 10 d.
22. Konvencija dėl fonogramų gamintojų apsaugos nuo neteisėto jų fonogramų kopijavimo, priimta Ženevoje 1971 m. // <http://www.lrkmlt/index.php?ItemId=19688>; 2004 m. lapkričio 10 d.
23. Antanaitienė M. V. Intelektinės nuosavybės įvadas, Vilnius., - Vilnius, 1998.
24. Antanaitienė M. V., Naujokas R. Praktinis įvadas į intelektinę nuosavybę, -Vilnius, 2001.
25. Intelektinė nuosavybė ir inovacijos: informacinis leidinys, Lietuvos informacijos institutas, – Vilnius., 1998.
26. Guobys V. Intelektinės nuosavybės apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 1995. P. 5.
27. Guobys V. Išradimų teisinė apsauga užsienyje, - Vilnius 1996.
28. Guobis V., Naujokas R. Tarptautiniai susitarimai dėl intelektinės nuosavybės apsaugos. – Vilnius, 1997.
29. Kiškis M. Tarptautinio intelektinės nuosavybės piratavimo prevencija. – Vilnius, 2000. P. 6.

30. Mizaras V. Civiliniai autorių teisių gynimo būdai: daktaro dis. sant.: soc. mokslai, teisė (01 S)/ VU, – Vilnius, 2002.
31. Mizaras V. Teisė į intelektinę nuosavybę žmogaus teisių sistemoje. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto doc. dr. Alfonso Vileitos septyniasdešimtmečiui medžiaga. – Vilnius, 2001.
32. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos komentaras (Paryžiaus akto redakcija), -Vilnius, 2001.
33. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (WIPO) ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos seminaras „Autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga ir kova su piratavimu“. 1996 m. vasario 27-28 d. Vilnius. Seminaro pranešimų rinkinys – Vilnius, 1996.
34. Hart T., Fazzani L. Intellectual property law – 2000
35. Terence Prime B. A., Bogoton D. European intellectual property law, - 2003
36. Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности, - Санкт Петербург, 2001
37. <http://www.wipo.int/about-wipo/en/members/index.html>; 2004 m. lapkričio 10 d.
38. <http://www.latga.lt/index.php?lang=lt&item=juridinis>; 2004 m. lapkričio 22 d.
39. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=19857>; 2004 m. gruodžio 6 d.
40. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=19380>; 2004 m. gruodžio 6 d.
41. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=24878>; 2004 m. gruodžio 6 d.
42. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=25282>; 2004 m. gruodžio 6 d.
43. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=25466>; 2004 m. gruodžio 6 d.
44. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=27200>; 2004 m. gruodžio 6 d.